

Boksamling, utg. af De Skånska landskapens historiska o. arkeologiska förening.

ANDERS TIDSTRÖMS
RESA I HALLAND, SKÅNE
OCH
BLEKINGE

År 1756

MED RÖN OCH ANMÄRKNINGAR UTI
OECONOMIEN, NATURALIER, ANTIQVITETER,
SEDER, LEFNADS-SÄTT.

UTGIFVEN AF

MARTIN WEIBULL.

LUND 1891.

E. MALMSTRÖMS BOKTRYCKERI.

Boksamling, utg. af De Skånska landskapens historiska o. arkeologiska förening.

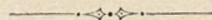
ANDERS TIDSTRÖMS
RESA I HALLAND, SKÅNE
OCH
BLEKINGE

År 1756

MED RÖN OCH ANMÄRKNINGAR UTI
OECONOMIEN, NATURALIER, ANTIQVITETER,
SEDER, LEFNADS-SÄTT.

UTGIFVEN AF

MARTIN WEIBULL.

LUND 1891.

E. MALMSTRÖMS BOKTRYCKERI.

I Upsala universitetsbiblioteks handskriftssamling förvaras under märket *S 32 (Johan Afzelii Samling)* en handskrift, som å bandet betecknas med titeln:

And. Tidström,

Resa till Skåne

1756.

Handskriften innehåller 257 skrifna blad in folio jämte några oskrifna och en del allegater samt utgör sålunda en ej obetydlig volym.

Vid närmare granskning visar sig titeln i viss mån vilseledande, i det handskriften innehåller åtskilligt annat än det bidrag till Skånes beskrifning vid midten af det 18:de århundradet, som man med skäl här väntar att finna. Först möter nämligen i handskriften berättelsen om en *Resa från Stockholm till Utö grufvor*, företagen af författaren i sällskap med Cancellisten i Kgl. Kammarcollegium Frans Bedoire under 1756 24—30 maj (9 blad). Derefter följer: 1. *Resa från Stockholm till Upsala* (2 1/2 blad) och 2. *Resa från Upsala till södra landsorten*, denna såväl som den närmast föregående utförd i sällskap med Candidaten Anders Hedenberg ¹⁾.

Denna senare resa sönderfaller i följande afdelningar:

a) *Resa från Upsala till Mariestad* (21 blad),

¹⁾ *Anders Hedenberg* är sedermera Archiatern Anders Hedenberg, född 1737, död 1798. Han var år 1756 sedan 5 år student i Upsala och blef der 1760 medicine doctor; släkten von Hedenberg härstammar från honom.

b) *Resa från Mariestad till Göteborg* (30 blad), hvar efter följer

c) *Resa genom Halland* (20 blad), *i Skåne* (102 blad), *i Blekinge* (8 blad) samt *Resa från Blekinge till Stockholm* (omkring 42 blad).

Handskriftens beteckning är alltså ej fullt riktig. Men hurusom helst, dess hufvuddel är *Resan i Halland, Skåne och Blekinge* (130 blad) och i denna ligger äfven dess väsentligaste innehåll.

Denna afdelning är det som nu, efter mer än ett århundrades glömska, föranledt utgifvandet. Den klassiska skildring af Skåne vid medlet af 18:de århundradet, hvilken utgör en prydnad för våra landskaps litteratur liksom för den svenska litteraturen i dess helhet, *Carl von Linnés Skånska Resa 1749*, får genom denna skildring, utförd några år senare af en bland hans lärjungar, en utvidgning och ett förfullständigande af värde. Den blir härigenom utvidgad till hela det gamla Skåne, äfven Halland och Blekinge; på mer än en punkt komma äfven fullständigande tillägg till kännedomen om det egentliga Skåne vid denna tid. Det skall här efter kanske inom hela Skandinavien ej finnas en trakt, hvars bild med större åskådlighet kan återkallas till lif för betraktaren, än våra skånska landskap vid tidpunkten 1749—1756. Och härför stå vi i skuld till den store naturforskaren och till hans vän öfverintendenten baron *Carl Hårleman*, som ej blott varit den, hvilken föranledt Linnés resa i Skåne, utan äfven sjelf lemnat oss likartade reseanteckningar ¹⁾ samt, sedan nu äfven denna resa blifvit utgifven, till hans

¹⁾ *Carl Hårleman*, Dagbok öfver en från Stockholm igenom åtskillige rikets landskaper gjord Resa år 1749. 8:o Sthlm 1749.
—, Bref till presidenten greve Carl Fredr. Piper. 8:o Sthlm 1751.
—, Fortsättning af Carl Hårlemans bref till presidenten greve Carl Fredr. Piper. 8:o Sthlm 1751.

lärjunge *Anders Tidström*. Det fattas blott en inträngande personskildring från samma tid för att göra den ur dessa tre källor samlade bilden så att säga lifselevande — ty det hörde tidens försynthet till, att främlingar, som dessa tre skildrare voro, ej yttrade något om personerna, de lärde känna ¹⁾. Men materialierna dertill, åtminstone för en samhällsklass, lemna oss i icke ringa mån den något yngre *J. C. Barfod* i *Märkvärdigheter rörande den skånska adeln*.

*

*

*

Och hvem är författaren? Hvem är *Anders Tidström*? En af Carl von Linnés lärjungar hafva vi sagt; stilen i hans skildring röjer det redan noggsamt. De lefnadsdata vi i öfrigt hafva att uppgifva äro sparsamma, ehuru han, efter att hafva varit lärjunge af Upsala universitet, under en längre tid äfven tillhört det såsom lärare. Vi anteckna här af dessa hvad vi lyckats finna.

Anders Philip Tidström var född 1723 i Mariestad, der hans fader var borgare. Han blef student 1744 och 1752 promoverad philos. magister. Sex år senare och två år efter denna resa utnämndes han 1758 till chemiæ laborator. I denna befattning, med tillägget fac. philos. adjunctus, upptages han sedan i Upsala föreläsningsskataloger intill läsåret 1779—80. Han befinnes också hafva dött den 2:de oktober 1779. Såsom lärare synes han mest hafva föreläst mineralogi. Lidén upptager i sin disputationsskatalog ett par disputationer under hans namn ²⁾.

¹⁾ „Jag har flytt allt, som jag sett på något sätt kunna stöta min nästa“, säger Linné i Företalet till Skånska Resan.

²⁾ 1748. De Mariæstadio Vestrogothiæ Urbe, cum vicina Mariæholmia dynastia sede prov. Scaraborgensis I, och 1752 II.

1765. Dissertatio chemica. Acidum vegetabile. I.

Härtill kunna läggas några uppgifter ur *Fron dins* handskrifna »Förteckning på lärare och tjänstemän vid Uppsala universitet», benäget meddelade af Bibl.-Amanuensen Aksel Andersson.

»Ogift, qvick och skämtsam, dock mest på ett groft sätt, särdeles de sista åren, då han var mindre ordentlig i sitt lefverne, hvilket till en del härrörde af harm deröfver, att professor Bergman fick chemiæ professionen framför honom. Var eljest en i sin sak väl kunnig man».

Alltså en bruten lefnad. Detta är allt hvad vi om författaren känna.

*

*

*

Landet, som skildras, huru olika är det icke våra dagars Skåne! Det är den tid, då vägen söderut från Helsingborg »var ingen», då man der körde fritt öfver sandfält, på hvilka pålar blifvit resta för att i dimma och snöyra visa den vilsefarande väg, den tid, då Lunds domkyrka stod prålande med en hel växtverld i sina murspringor, Ruta och Polypodium, Dulcamara och Anthemis, medan spögubben gick derinne och med sin klocka väckte dem, som slumrade till vid gudstjensten, då Malmö sof sina nätter inom stängda stadsportar och upphissade vindbryggor, så att förbindelsen med den öfriga verlden försiggick genom en postkista på trissor, som sköts öfver vallgrafven, medan postiljonen tutade i hornet och vände utan att få komma in i staden.

Åkertegen var undantaget i ett landskap af skog och fälader. Landtbruket sköttes efter sekelhäfd och slentrian; dock finner man iakttagelser gjorda, t. ex. i fråga om utsädet, hvilka först sent kommit till heders. Befolkningen skildras i sed och i dräkt; af den senare skildringen (t. ex. sid. 7—8) lär man, att äfven de s. k. folkdrägterna icke varit något oföränderligt.

HALLAND.

1756. Julius 21.

RESAN skedde emot afton från Göteborg. Vid stadsporten stodo soldater och metade fisk; en hade så när slagit mig midt i munnen med en liten ål, som han uppmetade. Landsvägen var långt stycke utåt stensatt, men något ojemt. Vägen går vidare, jemt utan upphöjningar eller backar, och Mölndalsån följer vänstra sidan till Mölndalen $\frac{1}{2}$ mil.

KÄRRA, quart 3 från Göteborg, gästgifvaregård i Askims härad och Fäsbergs socken, der vi i väntan och hopp om hästar blefvo uppehållna en stund på natten tills ändtelig skördölet begynte att jäsa i bondgossarne, som ehuru de intet hade med oss att beställa, fägnade oss med hot och ohöflighet, att jag icke så mycket fruktat någon gång i Rotebro eller Långtora.

SKOGLÖS ORT var här så väl som allt långt neder åt Halland. Gärdesgårdarne voro af stenar, simpliciter lagda på hvarandra. Timmer få de till sig flottadt ifrån Bollebygden, 4 mil, och närmare från skogbygden $2\frac{1}{2}$ mil. En timmerstock kostar 24 öre à 1 dr s:r mynt. Veden få de ock derifrån mot 5, 6, 7 mark till 2 dr smt tolften eller 12 stockar. Med torf underhjälpes vedbrännandet till temmelig del. För en kärra torf fås här 1 dr smt.

GRÄNSESKILNADEN mellan Vestergötland och Halland var efter quart $3\frac{1}{2}$ från Kärra.

KONGSBACKA, en liten sjöstad af artig belägenhet i anseende till sina vatten, men olycklig till grunden af inloppet, som är ungefär på 800 alnars sträckning så låg, att knapt en liten båt kan gå öfver. Staden ligger liksom i en trekant emellan två åar och landsvägen. Åarne sammanfoga

sig vid tingstället *Skansen* och gå tillsammans till hafvet en liten fjerdingsväg. Gatorna något trånga, krokiga och stensatta med grofva stenar. Ett staket af uppstående bräder omgaf staden.

Kyrkan var en korskyrka af trä, och kyrkoherden Törnbom, ende presten i församlingen af kött och blod, hade nu råkat i en ringa högaktning hos sina åhörare för en synd emot decorum eller anständigheten, att han förgripit sig och gått in i ens annans embete och pelsat skinnet af en märr. Skjutsgossen hade det hopp om honom, att får han få ett par till, kan han vara fullkomlig i denna konsten. Af denna fördom eller förargelse åstunda gerna hans åhörare honom transporterad, hvadan de ock skola ligga i process mot honom. Några få gå i kyrkan, men söker största delen andra kyrkor, och folket har här efter gossens berättelse intet gått till skrift i kyrkan sen i vintras.

GASSLABY, TORPABY OCH HARESTORPS BY lågo vidare bort. Vägen sandig efter 1 1/2 mil och hafvet kom oss i åsyn med sina grunda stränder. *Erica tetralix* täckte alla tufvor och *Plantago maritima* begynte här synas.

ROGELUNDS gästgifvaregård, 2 mil från Kongsbacka i Lanna församling och Fjäre härad, den första vid hafvet.

Hustrun (gästgifvarens) nämde 3 fiskenamn, som jag icke tillförne sett eller hört: *Hä* nästan som ål eller haj, *berggytter* ett slags fjällfisk, *fjäs* fjersing: den som sticker sig på denna, får visst känna sveda. Lax finnes här rart.

Hustrun berättade om ett slags ört, hvilken, om den stötes, blandas med osaltadt smör och lägges på der man skurit sig eller slagit sig, är ett förträffligt läkemedel. Denna örten var *Glechoma* eller *Hedera terrestris*, som hustrun visade i sin trädgård.

Husen voro täckta en del med halm en del med tång. *Bryum rurale* hade lagt sig öfver halmen och gjort taket helt grönt. Halmtaken voro durablare än tångtak. Med tång gödes här åkern.

Julius 22—23.

FRILLESÅS prestgård tillhör kyrkoherden Ahllöf, 1/2 mil et supra från Rogelund. Vägen tog af hit på venstra

handen ett stycke från gästgifvaregården och var något be-
svärlig.

Frillesås pastorat har 3 kyrkor af sten: *Frillesås, Gäl-
linge* och *Idala*, quart 3 emellan hvar kyrka, består af 80
oförmedlade och 64 förmedlade hemman och 16 båtsmans-
stommar. I församlingen finnas 1300 själar.

JORDBRUK. Rådande jordmån i Frillesås är lera, i
Gällinge klappurblandad sand. I Idala är mjäll mojord eller
femjord, som det här kallas. Gräsväxten är bättre här på
leran än sädesväxten. Bönor i strängaste lera, i årsskifte
med korn, är bästa sädet.

Moarken är miserabel både för gräs och säd. Klapp-
urblandad sand förkofrar bäst vårrågen.

I hela pastoratet är ensäde.

Utsäde från andra orter ha de här ingen omsorg
med, men vid prestgården göres ombyte, att den säd, som
vuxit på sandjord, sås året efter på lerjord och den på ler-
jord vuxen sås på mulljord, då man fått 7:de kornet, men
efter allmänna sättet att så det säde på en åker, som vuxit
der förr eller året förut, ger det föga det 5:te. En annan
hushållning är, att bonden besår halfva sin åker med bönor,
förmåligast ärter, linfrö, litet råg eller hvete det ena året
och på samma ställe det andra korn och hafre, så att i an-
seende härtill kan man kalla det i visst afseende, att åkern
är i två skifte.

Kornet och hafren bli mycket frodigare, ymnigare
och bättre på den åker, der bönor och ärter stått förut, än
der råg och hvete eller ock korn och hafre vuxit.

Här är litet åker. Korn växer här bäst efter nygödd
åker.

Tång brukas här till gödsel vid de gårdar, som ligga
åt strandsidan. Köres om sommaren ifrån stranden till
dyngestacken, att iblandas med den, då han håller åkern
lucker, som de kalla det. Vid sommaren bättre upp skäres
torf, som lägges i dyngestacken. Torfven, som skäres på
höga backar, är tjenligare för lerjord, men sker sparsamt.

»Fällande» och »kryande» brukas här hvarken på åker
eller äng, men i det ställe tjudras oxar, kor och hästar något
litet; annars brukas det i häradet till det öfverflöd, att be-
sväret blir mindre af höbergningen, fast bristen af foder
börjar något tidigt om vintern. Deras boskap har således

sitt julöl midt i sommaren och bonden mutatis mutandis om julen.

Sinapis och Artemisia (gråbo) äro öfverflödiga ogräs i åkern. Carduus och Sonchus synas mest efter torra vårar. Gråbo är försökt att uppräckas med rötterna, men det har varit förgäfvets.

Såningstiden är i 5:te veckan eller medio Maji för korn, men bönor och råg sås i 7:de veckan och mogna fram emot Bartholomæi tid.

Denna socken äger någorlunda säd, men säljer årligen bönor. Gällinge har någorlunda säd till årlig förnödenhet, men Idala nödgas årligen köpa.

Säden skäres med handskäror, bindes i nekar efter sädens höjd, ty bandet brukas af samma säd.

Skylarne trafsättas med 16 par nekar och stå oskylda och införas i öppna vagnar.

Humleskötsel frågas här intet efter, utan köpes ifrån Kind och Småland för 4, 5 à 6 till 8 dr smt pundet.

Lin sås till mer än husbehof, nemligen till väfnad, som de fabricera och sälja, men hampa skötes här intet.

Trädgårdar, plantager af tobak eller vilda träns skötsel skötes här intet.

Ängen rödjes årligen och högarne uppbrännas på stället till skada för ängen. Här äro få beteshagar, utan boskapen betas på allmän utmark. Inga kronoallmänningar äro hvarken i socknen eller häradet, utan sockenmark.

Skog. I Frillesås är bokeskog, som snart är uthuggen. Uti Idala socken är skogen furu och gran samt ekeskanter. Gällinge har ingen skog, utan i stället torf.

Torf upptages i mossen på olika djup; 5 till 10 spade-tag skäras med en hvass spade i form som en ost. Klapp-torf brukas intet mycket här.

BOSKAPSSKÖTSEL: Frillesås' hästar födas och fodras väl, och ingen bonde är, som icke har häst, och ingen gård, i hvilken icke äro 1 eller 2 föl.

Oxar brukas till dragare merändels. De köpas till en del från södra Halland. Koboskapen är liten, dock merändels goda mjölkekor, att de få ost, smör och mjölk till hushållet, men intet till salu.

Får finnas här ganska få, äro på några år af koppor och vattusot mest utdöda. Fåren ha merendels varit af de svenska och något af de engelska.

Getter finnas några i Idala socken.

Svin kan en bonde hafva ett par af.

Boskapsjuka har här intet varit på många år.

Hafs fiskare äro få här i församlingen.

Kalkberg fins här intet, utan köpes kalk ifrån Göteborg och Varberg, som lär komma ifrån Norge, 2 dr tunnan. Kalken blandas med lera och sand.

Tegelbruk finnes här i Fjäre härad och Lindome socken, $\frac{1}{4}$ mil från landsvägen, upprättadt af några bönder der i socknen, hvarest tak- och murtegel tillverkas i brist af skog med $\frac{3}{4}$ bränntorf och resten ved. Murteglet kostar på platsen 12 dr 16 öre smt, vraktegel 5 dr smt 1000 och takteglet 26 dr smt 1000. Ibland stensorter finnes vid pass $\frac{1}{4}$ mil från prestgården i söder, vid en mosse och kringliggande berg, en gråbergsart, som skifvar sig i större och mindre hållar af en tum och en quarters tjocklek och kan modereras till viss storlek, hvadan han må räknas tjenlig till husbyggnad, murning, hvalfning, taktäckning, spishållar etc. och finnes så ofvan som under jorden tillräckligt.

Säteri här i församlingen ett vid namn Ellakärr af 1 hemman, tillhörigt Direktör Sahlgren i Göteborg.

Åker och äng äro allt i små skiften till deras inbördes mycken skada och förlust.

Pengar till utlagor och annor förnödenhet förtjenas af lärften, som de sälja åt Boråsare. Hustrun väfver, mannen, tjänstfolket och barnen spinna hvad de hinna. Något vinnes ock af hästehandel.

Julius 24.

I stället för pors, som till denna tiden varit deras enda humle, är ändteligen nu den rätta kommen i bruk, men till den styrka, att 6 marker äro nödvändiga till en tunna malt.

Gångbaraste sjukdomar här i församlingen: skabb, skörbjugg, som orsakas af mycken salt mat. Kött och smör salta de så mycket de kunna saturera, och dessa äro hufvudsjukdomar, mot hvilka de intet fråga efter någon bot.

KLÄDEDRÄGTEN differerar i riket nästan som jordmånerna. Qvinnodräkten här dels icke oprydlig, dels löjlig.

Hufvudbonad. Bondhustruns hedersmössa var af antingen dubbelt damasch, guld- och silfverbrokad eller ock triumphant; är utan synnerlig utringning och half aln hög, nästan öfverhuvass eller comprimerad, att hon syntes bredare åt sidorna än framman och bak.

De betäcka annars sina hufvuden på 3 åtskilliga sätt 1) med hufvudkläde (öronkläde) af en ordinär serviet eller kläde af $5 \frac{1}{2}$ quarters kvadrat, som lägges diagonaliter dubbelt, sättes på hufvudet, att klädet går öfver kvarteret fram öfver ansigtet, fästes bak att begge snibbarne af halfanglerna ligga som vingar på axlarne och andra snibbar af helangel hänga perpendiculärt ned i nacken.

2) Med hufvudkläde: sitter liksom en bindmössa nätt åt hufvudet, och största delen af klädet täcker ryggen och axlarne liksom en kåpa.

3) Med en hufvudbonad af ett kläde, som sättes nätt om hufvudet, men det öfriga af klädet hänger allt bort på ryggen intill midjan liksom den som har stort, långt och yfvigt hår; skada att intet nyfikenhet funnit att här påsätta en cocard.

När hustrun brukar mössa, har hon 3 kläden om halsen. 1) En gulrandig silkesnäsduk, som fästes framman, dermed att snibbarne trädas jemt tillsamman igenom en guldring, som drages upp till midt i brickan eller nästan $\frac{1}{4}$ från hakan. 2) Här ofvanpå ett vackert halskläde, hvitt, som fästes framtill med ett silfverspänne sidt ned, att guldringen i silkesnäsduken icke må bortgömmas och snibbarne af silkesnäsduken föras hvad de kunna åt sidorna, att icke de under kläde må förskämmas. 3) En silkesnäsduk, som obcequiterar de andra, och snibbarne komma på ryggen hängande, men snibbarne framtill äro de icke måna om, ty guldringen och spännet i särken måtte ju ock synas.

Lifklädnaden är ett väl proportioneradt lifstykke af kalemk; nyttjas om sommaren ifrån första våren.

Lintyg bruka de på sig på en gång 2 à 3 stycken; det innersta har handlinningar som en skjorta, men öfre särken är med öppna ärmor.

När de äro i sin rätta stat eller i kyrkekläder, ha de 7 kjortlar och 3 förkläden. Räkna nu 3 särkar och 3

halsdukar till, så tyckas de just icke kunna så mycket frysa vid midsommarstiden.

Vanor och bruket har här gjort nesligt — om icke någon pietet är grunden — att åka eller rida till kyrkan, om man hade aldrig så långt, utan i stället att på sina orter brukas åkdon, spatserar hustrun med upplyftade kjortlar: då vore det väl fattigt, om hon intet skulle hafva mer än en. När hon stiger ur sitt hus, lyfter hon upp 4 kjortlar, då minsta förklädet täcker och pryder de 3 stadigt nedsläppta. I kyrkoporten släpper hon 3, då gör andra förklädet sin tjänst, och äntligen i kyrkodörren släpper hon ned öfversta kjorteln. Jag undrade vid berättelsen på denna myckna förskansning af kjortlar med interfolierade förkläden, men nu märker jag hvad ambition kan uträtta, då han är tvungen att inskränkas af ett vanligt mode.

Jag nämde om silfverspännen, ett i särken, i halsklädet ett. Nu får jag nämna ett till, som sitter gratis i särken på venstra sidan: tviflar om någon orden är upprinnelse till den depensen.

I denna paruren är hon icke så illa klädd, men förnämst är, att hon intet skämmer sin dräkt med några grofva complimenter eller nigningar, ty dermed besvära de sig intet här, utan äro immobila; hvarken helsa de sjelfva eller göra de reflexion på andras helsningar. Jag skulle trott, att detta skett af en fruktsam vördnad, men de bruka heller intet helsa på hvarandra. Kanske ibland kan han trycka ur sig god dag, särdeles emot afton, om han fått någon god dag sjelf.

Sorgdräkt. I sorg har bondhustrun allenast 2 kjortlar, likmycket af hvad färg, men gerna gamla och utslitna: en kjortel öfver hufvudet helst svart i processen, men längre fram i sorgetiden till kyrkan couleurt. I djupaste sorgen kikar hon ut allena med ena ögat genom kjortelsprundet, men då sorgen blifvit något gammal, låter hon kjorteln falla ned på axlarna. — De hederligaste bondqvinnorna ha kåpor af svart fint kläde i sin sorgedräkt.

BEGRAFNING. När lik begravas, bära de, som äro hemma i byn eller närmaste grannar, till ombytes; tränger det till, kan ock enkemannen göra sin salig hustru den tjänsten, att han bär med. De bruka här inte någon bår, utan binda tillsammans ett par riestafvar, sätta kistan derpå, öfver-

täcka henne med ett brokigt eller täckekläde och binda så till med rep och ge sig till att vandra det fortaste de orka eller förmå. Manfolk, qvinfolk och barn, släktingar ifrån andra socknar, den aflidnes qvarlemnade och hela familjen gå i procession utan ordning, ty de meste halfspringa, om de hinna följa med. Hustrun och däkorna jämra och skrika som räfvasor öfver mannens och fadrens död, men skulle hon gråta, det vore en skam, liksom skulle hon gjort salig mannen något emot, som låge på samvetet.

BONDENS RIKEDOM består i silfver och koppar, ty pengar, hvad han kan förtjena eller bespara, gömmer han intet på kistebotten, utan köper därför silfver och koppar-kärl i staden, af hvilka han heter mer rik än hade han rykte om att ega pengar; men deremot, då dessa möbler lysa i hans skåp och hyllor, eger han icke ringaste fjädersängkläder att ligga på. Deras hederligaste brudsäng är något halm i sängen, hvarpå breddes ett lakan, en liten puta under hufvudet, en duk och ett randigt täcke att breda på sig.

FISKE. Som detta pastorat sträcker sig med en kant ned till hafvet, efterfrågade jag, om här vore många och förfarne fiskare. Mästare i denna konsten äro här inga. Dock kunna de få följande fiskslag, de som nyttja vattnet: räcka (här hå), kot (här smed), makrill, ulla (här ulke), torsk, hvitling, rödspetta, helgeflundra, tunga (här skrubba), flundra (här slättskiedda), forell (här öre), ål, kolja, lax (ganska rart).

Att se hvad Flora gynnat denna orten af sin fägring gick jag ut. Hr kyrkoherden gjorde mig följe. Vi träffade *Triticum*, *Arundo* (sandrör), *Scorzonera*, tillräcklig för alla apoteque, *Innula* kråkfötter m. fl.

Vi voro ett stycke ifrån gården, men ett vackert regn körde oss hem. Hela dagen mulen och regnaktig och eftermiddagen starkt åskedunder.

Herr kyrkoherden *Jonas Ahllöf* eger en liten naturaliesamling af svenska och indiska insekter, snäckor, mineralier, uppstoppade foglar, ett herbarium af in- och utrikes örter och materia medica, eger ock någorlunda god insigt i naturalvetenskapen, hvaraf jag får gratulera hans åhörare, som redan profitera af hans medicin, att ega af honom eftersyn till sitt landtbruks förbättrande, hvori han med mycken sorgfällighet och flit anställt åtskilliga försök, till denna orts

landtmån applicabla, och varit lycklig, dem herr kyrkoherden framdeles vill communicera, då han lemnar allmänheten en beskrifning på sitt pastorat. Han har egt den nåden att för sin flit och vidare uppmuntran i denna vetenskapen blifva af Hennes Maj:t Vår Allernådigaste Drottning nådigst regalerad med en silfverkanna om 50 lod och påskrift:

Naturvetenskapens Skyddsgudinna, Sveriges Rikes Allernådigsta Drottning LOVISA ULRICA har med denna kongl. gåfva d. 23 Decemb. 1752 benådat Dess trogna undersåte Jonas Ahllöf, kyrkoherde uti Frillesås.

HUSKUR. Den som har hård och sträng obstruktion eller snufva, kan försöka: helt svailebo lägges i en kruka och slås öl på, kokas in till fjerde delen, hvaraf gifves patienten några glas. Probatum est.

ORD. Väder, vind, blåst, storm äro ord, som här sällan brukas. I stället att nämna dem, säger bonden t. ex. »Han (vädret) är schwara hvass i dag». — »Han är holliga len i dag». »Han dansar ute i skjortan i dag», säger bonden om stark storm på hafvet. — Deus pluit.

Julius 25.

RESAN ifrån prestegården samma väg till landsvägen som hit.

Frillesås kyrka belägen i en grönskande dal, omgifven af berg, att längsta horisonten var knapt $\frac{1}{2}$ mil; utgångar mellan bergen i öster och vester till utseende som sund i sjön.

Milpålar här af sten, med fyrsidig grund af höglagda stenar. Stenarne voro alla uppsatta 1666. »H.» stod inunder. Dessa, så väl som de gamla stenbroar, vittna om ortens beklagliga skoglöshet ifrån längre tid tillbaka.

Vara kyrka fram emot Backa lag på venstra handen.

BACKA, gästgifvaregård ifrån Rogelund. I fönstret stodo 6 stycken bouteiller med hemmagjortt rosenvatten eller gjordt af rosor, som här växa nästan vid hvar gård. De nyttja ock detta till eget behof att göra sin mat, välling, gröt och besynnerligen grynätter luktande och smakeliga. På kalfvedans vet jag, att det brukats, men mins nu intet hvar. Det är godt att tvätta sig i ögonen, sade de, när man har ögonen sjuka.

Rutten bok brukas här till tänder och fnöske. De trodde, det skulle vara allmänt tänder öfver hela världen. Jag tog och slog eld i en bit fnöske, som göres af en björksticka eller allmänna fnösket, som brukas i Stockholm och säljes i hökarebodarne.

Bränntorf hade de här en god del af så väl af halfskuren och fast, som klapptorf.

Man nalkades fram emot *Varberg*. En lång vik syntes gå in, som skilde Varberg och hitomliggande ifrån *Giderön* (Getterön), som låg vester om denna vik, och var så grund, att boskapen fann nöje att spatsera långt ut, och ett par pojkar voro ridande på hästar nästan $\frac{1}{2}$ fjerdingväg ifrån landet. Berättades, att man kan rida med häst öfver till Giderön.

VARBERG ifrån Backa $1\frac{5}{8}$ mil. Varberg en vacker stad med välbygda och stora trähus. Slottet tycktes ligga rätt präktigt.

På torget var efter min kamrats berättelse fyra brunnar, en i hvar hörn.

Ifrån Varberg genast, ty här var en rätt beskedlig ålderman, att man inte blef så mycket uppehållen, som annars i de andra städerna.

Ifrån Varberg öfver sandheden efter qvart 3 var rätt mycken bränntorf upptagen. Både klapptorf och oarbetad upplagda i små högar.

Ifrån Varberg begynte att blifva landmån af sand mer och mindre, till nästan emot Ingjaldstorps gästgifvaregård 1 mil söder om Engelholm. Hedarne voro magra och torra här som förut och bränntorfshögarne syntes här och der.

Vår nye följeslagare, E. Hising, en borgare från Lund, gaf oss förslaget att göra sig följe till en bondgård att undvika uppehåll i staden med mera.

Vi gjorde honom följe till *Arestorp* norr om Falkenberg och kommo fram sedan det var mörkt. Trötta af resan och varma dagen, helst nu blef kyligt af natten och något blåste, resolverade vi blifva qvar till första dagranden.

ARESTORP, ett hemman i Stafsinge socken och Vinbergs församling, hade 3 åtskildt boende åboar. Fönster var icke något på väggen utan på taket mot söder. Golfven med flygsand beprydde. Till skogbesparing brukades här och på andra ställen skedar af hörn.

Unga bonden var bara barnet, att jag medömkade honom vara gift. Jag frågade, om han sig gift af egen drift. Svar: »Far och mor äro gamla och mor har varit blind, men har varit hos den vise mannen i Enekulla och fått liten syn igen, att hon kan vägleda sig inne i huset och göra hussysslor. Jag är enda barnet, och ha vi vidsträckt att fara öfver på dessa magra ängar, men svårt är det för att få tjenstefolk och vi kunna inte vara utan någon som sköter ladugård: därför måste jag gifta mig, att vi kunde bli ett hjon till».

Löfträn vid gårdarne göra icke allena prydnad och skugga, utan då de vuxit upp och bli gamla, helst de så kallade kronträäd, tjena de till skjul och lider.

Vi reste förbi *Falkenberg*, ty resan och årstiden skyndade, öfver bron, som går öfver Ättraån, hvilken gör skilnad mellan norra och södra Halland. Bropengar betalades för en vagn 2 öre, för en ridhäst 1 öre smt. Träffade sandig väg och förbi på högra handen stora flygsandsdrifvor ohämmade. Vide, vildvide (*salix pumila?*) myrica och några örtväxter *Jasione* etc. gjorde hvad de kunde, men ganska litet.

ÅGÅRDEN, ett hemman, länsmansboställe på venstra handen uppå backen med en liten aspelund af unga aspar. Bonden berättade, att deras Kongl. Majestäter år 1754 under dem ha spisat middag.

ORD. Folket höstar h. e. bergar hö höstetiden h. e. höbergningen.

Sanden räckte till *Skreabacka* $\frac{1}{2}$ mil från Falkenberg, derifrån vägen blef god.

Bohvet och *chrysanthemum luteum* blefvo vi här först varse.

Heberga gärde rätt vackert. *Senecio Jacobea* växte vid diket. Höet sättes här i små högar, att en häst på $\frac{1}{4}$ timma väl kunde äta upp det.

Hanarps gärde hade till ogräs i åkern *chrysanthemum*, som kallades af bonden Hålabecks örter.

Eftra kyrka upp i backen på högra hand. Frammot Slöinge kyrka vid milstenen växte på sidan af dikesvallen *Hydrocotyle*.

SLÖINGE GÄSTGIFVAREGÅRD qvart 5 $\frac{1}{2}$.

Ett flugeglas med dricka uti ofvanpå concavt och midtåt ett hål, genom hvilket flugan flög ned, men då hon skulle flyga upp igen, stötte hon mot glaset, att hon måtte dyka neder igen.

I husen hölls här snyggt och rent. Utanför Slöinge gick med fåren en hund med en klamp; den följer fåren stadigt och vid hans närvaro skall intet räffen drista att försöka någon våldsamt på fåren.

GETINGE kyrka efter en half mil.

Klockaren hade åtskilliga vackra bistöckar, dels i kupor uppräta af halm, väl och nätt sammanbundna, dels fyrsidiga efter nya beskrifningar att kunna applicera tvänne sådane i hop, att svärmen kan flyttas uti den andra och man kan skatta bistöcken utan att förstöra bien. Bina flögo in, en del med sina gula låar. Vattubina, som föra vatten till de andra, voro större och måste för sin tacksamhet sätta lifvet till. Klockaren, som umgicks med bi alltifrån barn- domen, tycktes ega insigt om deras hushållning och om den skötsel de böra ha. Han var egare af Kockens beskrifning, den han berömd, men i många mål ock improberade. Sättet att klippa vingen af visen, sade han vara toket och allmänna berättelsen, att visen ligger stadigt inne och aldrig rusar ut, sade han vara falsk. Han sade sig känna visens spel och musik så säkert som det klaresta ljud i verlden.

Vid klockaregården växte en, tall och två granar instängda och räknas här på orten såsom raritetsträn. På gårdet härifrån chrysanthemum till myckenhet.

FRÖLLINGE, herrgård, der major Strahlenbergs enkefru bor. Vackert här omkring af löfträn, ibland hvilka vi här träffade de första bokträn, man sett på resan.

QVIBILLE, kyrka och gästgifvaregård, $\frac{5}{4}$ från Slöinge. En hustru kom in med några halmringar på en liten käpp; dessa voro doppade i jäst. De som bo åtskildt på landet och ha svårt vid tillfälle efter jäst till bakning och brygd, doppa sådana halmringar i jäst, när de ega honom, och hänga upp till torknings, att de vid förefallande behof kunna bruka honom.

Husen voro bygda på dalkarlsviset med snedtäljda skåror i ändan af stockarne, som göra bandet eller knuten. I hela Halland vet man intet finnes något kalkberg eller kalkbruk, utan köpa de kalk från Halmstad här på orten för 10

å 12 öre smt skeppan och 6 skeppor på tunnan; för icke så länge sedan hade man dock fått skeppan för 6 öre smt.

Sambucus kallades här »höll», växte vid många gårdar här på orten, så att fläderblomman var här intet ondt, efter, om de visste att conservera och bruka henne.

Pilar voro här mest vid alla gårdar.

Häriifrån till *Holms kyrka* vacker väg, äng och åkrar, 2 $\frac{1}{2}$ fjerding sväg med ekar och andra löfträd.

HALMSTAD, 2 $\frac{1}{2}$ mil från Holm.

Framemot staden en mullvall af tjocka torfivor och ris, som låg ut under de öfversta torfvorna. En allée af pil till staden. Råta gator och besatta med trän. Stort torg, ock med trän. Vackra och snygga korsvirkeshus. Några stenhus, knapt någon träbyggnad. I några hus vid stora gatan voro i husen glaseradt timmer, som icke såg illa ut. In-
 kvartering var här af svalorna, som hade sina bon i för-
 stugorna, liksom till tacksamhet, att hon, menniskan, lärt af
 svalan bygga lerhus, så att hon får ha sitt lilla lerhus i fred
 och orubbadt i deras större lerhus.

Tobaksplantager voro på sidorna af staden.

Bron vid staden reparerades nu och var färdig, att man kunde resa öfver. Denna bro hade 2:ne stenkar, och hängde bron på hängverk, som de kalla det. Jag vet mig icke sett någon sådan bro förr. Byggmästare var Stads-
 sekreteraren Furuträ. Bropengar betaltes med 2 öre smt.
 Staden håller af bron $\frac{1}{6}$ och häradet $\frac{5}{6}$ delar.

Bommen var här inventieus, svängde icke på gång-
 jern, utan var han dubbelt så lång, som ordinärt behöfdes,
 och hvilade på en påle per medium, så att, då han upplåtes,
 lemnar han väg fullkomligt stor på båda sidor om pålen.
 Sådan var ock vid Laholm och Engelholm.

Vid Halmstad begyntes med korsverks- och lerhus.

Från staden till Fyllebro 1 $\frac{1}{2}$ fjerding sväg öfver
 Fyllinge å var sandmark och ljungmark. Ättehögar eller
 hvad för högar det var syntes här efter $\frac{1}{2}$ mil från staden.
 Vägen var sandig sedan skön.

Från Kistinge by restes om natten 5 byar förbi
 öfver Laga å eller ström till Laholm. Bropengar 2 öre smt.

Julius 26.

LAHOLM har korsvirkeshus, beläget ifrån hafvet $\frac{1}{2}$ mil vid Laga å eller ström, som kommer uppifrån Småland. Emellan staden och Kjöflinge, $\frac{1}{4}$ mil, är slät ljunghed som en äng. Några liedrag, dragna öfver ljungen, gaf mig anledning att yttra fråga om de här uppskära ljungen till boskapen. Svar: ljungen hemtas till fåren, sättes i stora stackar på bondens gård. Fåren gå då och då ute på gården om vintern och äta af ljungen efter behag; riset, som öfverblir, lägga de sedan i dyngestacken.

Brohus, ett torp: härifrån fäladsmark till Vrångarp. Folket, som hade något långt till sina ängar, förde med sig en halmlucka eller läm med iflättad halm. Denna restes upp sluttande på ängen till ungefär 45 grader. Under denna hvilade de då öfver nätterna. Halmluckan var ofvan och om sidorna betäckt med hö mot regn och bläst.

SKUMMESLÖFS kyrka på högra handen ett stycke från vägen.

Stensån öfverfors. Bron deröfver kallade skjutsbonden Prambron. Bropengar betaltes med 2 öre smt för vagnen. Än och hafvet berättades i forna tider gått nästan upp till kyrkan, som nu ligger $\frac{1}{2}$ fjerdingväg från ån och $\frac{1}{2}$ mil från hafvet, att de danske seglat upp till kyrkan och norr om Hallandsås. I Stensån vankar ingen saltsjöfisk, fastän hafvet är nära, ty en qvarn ligger vid utgången af ån och hindrar uppgången för fisken. Gässen och stora fiskmåsar förliktes här rätt väl i sällskap, att jag inte fick ledigt skjuta någon, der jag icke velat varit malitieux och på lycka och förlust vågat ge på en hagelsvärm.

Vägen mellan Halmstad och Laholm räknas till 2 mil, men efter mätning förleden vinter påstå de nu $\frac{3}{4}$ mil. Vägen mellan Laholm och Karup efter förrättad mätning 1754 blir $\frac{5}{4}$ väg, men tillförne räknades 1 mil. Vi måste ha tålmod att vänta mest genom hela Halland på hästar af orsak, att här är ingen hållskjuts på gästgifvaregårdarne. Gästgifvaren, som nu hade sitt folk att berga in höet, måste därför gå sjelf till Skummeslöv och skaffa oss hästar.

Jag efterfrågade hos gästgifvaren efter några rum i Hallandsås i sjelfva berget, hvarom jag antingen hört berättas tillförene eller läst i bok, men mins inte hvar. — Gästgifvaren var villig och viste mig, gjorde ock sjelf följe

ut utmed Hallandsås efter nästan $\frac{1}{4}$ mil eller hälften öfver Karpa vång — gärde kallas här vång. Der växte *Latrus Lathyrus Vestrogot.* *Chrysanthemum luteum* kallades här Skummeslöfsörten.

Qvickrot växte i mycken ymnighet och frodig på vårarne; utrotas ur åkern med mycken plöjning om våren 3 à 4 gånger.

Jag frågade, om det intet kallades för Hålabäcksörten som mig berättades tillföre vid Falkenbergs sidan. »Jo, gör det så», svarade gästgifvaren och gaf ock orsaken, hvarföre den så kallades. Hålabäck, nästan 2 mil norr om Halmstad, har detta *Chrysanthemum* först kommit ifrån. Åboarne i Hålabäck köpte sig utrikes ifrån säd för många år sedan, af hvilken de tagit till utsäde. I samma säd har då varit blandadt frön af denna ört, som tillika med sädeslaget, om icke mera, spridt sig ut till flere socknar här i orten. Skummeslöfsörten kallades den här i anseende till orten, hvarifrån den närmast kommit hit. Här i Halland sågs den på några ställen till så stor ymnighet, som någonsin *Sinapis* i Vestergötland: den täckte hela åkrar. De hafva blommor af en vacker och hög gul färg; kunde färgarne på något sätt göra nytta af dem så vore skadan icke så stor, eller om deras nytta till kreaturen vore considerabel och helssam för kor, hästar, så vore hon ändå intet onyttig.

I våra åkrar ha vi åtskilliga ogräs, som räknas skadeliga såsom *Sinapis*, *Cyanus*, *Lolium*, *Avena* (landhafren) med flera. Dessa ser man aldrig, om icke *Sinapis*, växa utom åkrar. Frågas derföre, om icke dessa kunna hos oss räknas för främlingar och på detta sättet inkommit utifrån med säd. Högst angeläget vore att kunna dem dämpa och, om möjligt vore, utrota, men lika räknar jag ock försigtigheten att vid sädens utväljande till utsäde förse sig med god, frodig och ren säd, som icke hade ringaste ogräsfrö eller som vore vuxet på en från ogräs ren och fri ort, ifall eller om det har grund, att sädesslagen förvandlas in aliud genus.

Julius 27.

KARUP. Vi kommo äntligen till stället der hålet var som kallades Klacken och låg i sidan eller afsluttningen på Hallandsås. Tvenne stora stenar lågo jemt skilda från hvarandra, att man kunde gå in emellan dem och en

stor sten låg ofvanpå. Man kunde gå in allena litet stycke, ty innanför var ras af mindre, dock stora stenar. Berättelsen är, att här inne bott bergtroll i fordna tider. En al-lund låg öster ut ett musköt-skott härifrån, hvarest fordom legat en gård Grimelund, som nu hör till Dömostorps säteri i nordost derifrån.

Bergtrollen hafva haft med forna åboarne i Grimelund den bekantskap, att de gått dit till dem och länt hvad de vid tillfälle behöft.

SKOTTORP, herregård, norr ifrån Dömostorp, der Capit. Snålsjö (Snoilsky) bor, låg på andra sidan om ån. Här hade konung Carl XI sitt biläger. Här afled General Örnstedt efter en besynnerlig ålderdomslefnad.

SKÅNE.

Julius 27.

BÅSTAD, fiskeläge i vester, 2 1/2 fjerdingsväg från Karup. Der fångas torsk, hvitling, sill och äfven marsvin.

Midt i backen på Hallandsås förekom en vacker bokskog, men ofvan uppå var Hallandsås slät med ljung och enebuskar och *Juncus capitulo laterali*, tills vi kommo till gränsskillnaden emellan Halland och Skåne.

GRÄNSEMÄRKET var en upprest träpåle på högra sidan midt emot milstolpen på venstra sidan om vägen. — Hit sträcker sig Karups församling.

Straxt här begynte en vacker bokskog och nästan hvar bok hade på sin stam *Lichen pulmonarius*, så att härifrån vore af den varan tillräckligt till alla apotek i verlden. *Pingvcula* växte här och ett enda stånd af den rara ormbunken, som Hr Archiatern och Riddaren Linnæus träffat mellan Calmaremöllan och Stenkolsbrottet och han kallar *Spicatel*.

MARTORPELIEN eller Martorpebacken, som var något lång och brant utför, slutade Hallandsås, som räknas den väg vi reste öfver 3/4 mil, och strax vid var Martorpeå, som har små örlax.

MARGRETETORP är strax här vid på högra handen, fordom gästgifvaregård, men nu skjutsas förbi till Engelholm ifrån Karup, som ock ifrån Engelholm till Karup.

BROSTORP ett litet stycke derifrån på venstra handen, kornettsboställe för Bjäre härads kompani. På halm-taket var här ett storkebo, som storken innehaft förledet år, men nu öfvergifvit. Storkar pläga dock då och då komma och göra sin visit hos sitt gamla värdfolk, sättande sig att hvila på taket. Folket tycks vara äfven angeläget om att få dem till sig igen, jag vet icke af hvad intresse, superstition eller hospitalité, hvarföre på nästa tak var upplagdt

ett hjul, hvarpå de kunna bygga. Men storken tycks intet förstå sig på denna inviten.

TRÄSKOR voro här i landet mycket allmänna och kunna ha sin merit i orenlighet. Den i läder van skämmas, men bekvämligheten är föga, om icke vanan underlättar samma; för dem som ha liktornar måste foten vara väl omlindad, om man intet vill veta hvar den gynnaren sitter. Här var ett slags hybrida träskor. Sulan och klacken af träd, väl uthugget med öfverläder, tycktes vara bättre att gå med än träskor, men de gáfvo dem intet efter att slamra på stengolfvet. Träskor påminner jag mig sett tillförene beslagna med en omgång af jern för styrkans skull som ock med skifvor af horn åt kanterna, som icke slamra så mycket som jernet. I bergslagen har jag sett pigoskor klacklappade med koppar; det jag håller före vara menageusare än med läder och slamra mindre än jern, men slås de till med jerntändrikar, så är det ändå svårt att gå tyst.

RÄBBELBERGA by och kyrka, annex till Barkåkra, restes förbi på venstra handen. Strax nedanför begyntes sandfälten, som äro intill Engelholm. De voro med plantering hämmade medelst de grässlåg, som Hr Archiater Linneus berättar i sin Skånska resa. Vägen var af sand mycket djup och måddig.

ENGELHOLM vid Engelholms å en dryg fjerdingsväg från hafvet. En half mil ofvanför har denna å ett märkligt fall, der pappers bruket Klippan i Sönnarslöfs socken är beläget och hörer Befallningsman Malmgrens enka till. Lax allena, men ingen annan saltsjöfisk, sades gå uppför här.

VARALED. Här gjorde landtmånen ombyte ifrån sand till lera.

INGJALDSTORP, en mil från Engelholm, blef vårt nattläger och vi hvilade öfver till middagen följande dag. Resan skedde till *Mörarps* gästgifvaregård, 1 mil från Ingjaldstorp.

SKATORNA här på orten mycket tama, och icke rara, visste föga att flyga undan. Hästarne, som nu träffades i en obergader äng, tycktes liksom complimentera hvarandra och tacka för förledet år på detta ställe, embrasserade hvar annan på det sättet, att de inbördes lade sina hufvuden på hvarannans halsar.

STENKOLSBROTTET. Förbi Bosarp till Calmare-mölla och Stenkolsbrottet. Gården eller huset der Herr Direktören Brandberg bodde ett utvaldt ställe. En dälld sträckte sig uppifrån stenkolsbrottet med ett litet vattendrag ned till möllan, hvarest var en tät fördämning, som lemnade tvenne kanaler, och dessa omfattade i dälden en höjd liksom en holme, på hvilken huset var byggt, så att utsigten var ringa, men godtgjordes genom de vackra löfträn, som voro omkring. Närmaste kanalen var nu torr, men begge dess sidor pryddes af härliga örter och buskar.

Om morgonen gjorde Direktören oss den tjensten och följde oss till stenkolsgrufvan, i hvilken vi vida spatserade före middagen; gingo så tillbaka med Herr Direktören hem, och eftermiddagen spatserade vi åter till grufvan att göra vår skörd af de dervarande arter.

Stenkolsgrufvan har Herr Archiater Linnæus till-förene beskrifvit i sin Skånska resa.

Vi anlände tillika med Hr Direktören om aftonen till dess hem. Vägen var på flera ställen af trappsten, som ofta var förvittrad till en ætit, och fans denna öfver hela denna trakten som ock berättades att stenkolsflötsen går genom hela denna trakten vid Mörap och Helsingborg.

Dagen derpå reste vi från Stenkolsbrottet tillbaka till Mörap och derifrån förbi Kropps kyrka.

Landet var här rätt vackert; i synnerhet då vi hummo till stora landsvägen var både sädesväxt och gräsväxt härlig. Stenkolsbrottet, konung Adolf Fredrik kalladt, har lagergångar. År 1744 är denna stenkolsgrufva upptagen af Herr Assessor Swab.

Fram emot Helsingborg, der slaget stått emellan de svenske och danske, sköts en falk. Malva lobata och Reseda kommo här först i vårt ögnasigte, som ock Echium i backen öster om staden, der Kärnan stod.

HELSINGBORG. Ett starkt regnväder förföljde oss nu och vårt equipage fick af det elementet till öfverflöd.

Kirsebären voro nu mogna och såldes 4 små knippen, 9 bär i hvart knippe, för 1 styfver.

Vattenkonsten utanför borgmästare Pihls hus flödade af ett godt och friskt vatten.

I Sundet lågo fartygen till myckenhet som trän i skogen. Då erinrade jag mig Ivar Vidfamnes skeppsflotta, som fyllt hela Sundet.

Vid brynstensbrottet eller sandstensbrottet vid Helsingborg, $\frac{1}{4}$ mil eller något mer härifrån, formeras goda brynstenar, som säljas till Göteborg, Småland, Skåne etc.

Vägen ett stycke utanför staden, var ingen, utan kördes öfver hela sandtrakten. Hvar som bäst fans en påle, var den därför till anvisare uppsatt att i dimmigt väder eller snö ej råka vilse. Att hafssanden har blåst bort, syntes klarligen af höjder efter gamla vallen, som lågo här och der några alnar högre än planen.

Vi årnade till *Ramlösa* surbrunn, men väderleken och sena afton och våra öfriga omständigheter ville det intet tillåta, helst oss berättades, att nu här icke voro några brunns-gäster mer än allena Commministren från Gråmanstorp, Herr Jonas Hörling. Störste frequentien har varit på en gång 6 personer; dock äro de i nejden, som hemta vatten derifrån och dricka brunn. Nuvarande brunnsdoctor är Doctor Borg.

Jag vet intet, hvad som orsakat, att man icke mer söker denna brunn, helst orten eller stället skulle vara af de angenämaste platser och vattnet härligt, om inte dyrhet, dryga omkostningar eller för stränga brunnsregler afhålla patienter derifrån.

Efter halfmils resa öfver den tröga sanden, sent på aftonen, hotade oss ett tjockt moln, som begynte att stänka, därför vi sökte nattherberge vid Råå fiskeläge, der vi blefvo öfver följande dagen att torka oss och våra saker. Vi gingo här och spatserade, sköto några foglar och botaniserade före middagen, besågo kalkugnen och fiskredskapen.

RÅÅ, fiskeläge och kalkugn, $\frac{1}{2}$ mil från Helsingborg.

Kalkugnen var i en cylindrisk uppstående form som en masugn med 3 ingångar. Stod nu och hvilade. Kalken, som här tillföre bränts, är ifrån Stevns, lös och hvit som ett bleke. Kalken brännes med stenkol från Lönnum; ugnen har hvilat i 4 à 5 år af orsak att de icke fått hemta kalk ifrån Stevns, sedan de våra nekat de danske att fiska sten vid Hven, emedan stenen behöfdes vid Landskrona. Sten upptages med jernstänger, liksom med en häfstång, på 2 à 3 famnars djup. De få 6 öre silfvermynt för en kubikaln stenar.

BRÖD. Här i Skåne som ock i Halland ha vi fått tjockt surbröd. Här var två slags surbröd. Första slaget kallades Kafring, och var af råg eller ock korn öfver $\frac{1}{2}$ aln

i diameter och 2 tum tjockt och väl fast. Öfversidan, som var lik undersidan, gaf mig anledning fråga, huru det tor-kades, ty konvexiteten syntes intet, då de berättade, att de satte tvänne kakor i hop i ugnen, den ena på den andra och bakade dem intet hårdt, hvarigenom de vunno det att kakan intet blir förbränd icke heller sidan möglas. Andra slaget är en dubbelt så tjock limpkaka, men lika stor och har sin konvexité.

VIPOR voro här i större mängd än jag någonsin sett.

Augustus 1

skedde resan från Råå i stark storm och regnväder. Hafvet brusade med sina hvita vågor, som hade det en stor vrede.

BROVÅNG, som sträckte sig in till Råå, var ett här-ligt åkergårde med råg och korn. Prunus hade inkräktat sig största delen af åkerrenarne, lemnade dock litet rum för Cichorium, Echium etc.

GLUMSLÖFS gästgifvaregård och kyrka, $\frac{3}{4}$ från Råå, $\frac{5}{4}$ från Helsingborg.

På väggen hos gästgifvaren var ett vackert memorial:

<i>Tro</i>	<i>intet</i>	<i>hör</i>
<i>Älska</i>	<i>allt</i>	<i>ser</i>
<i>Säg</i>	<i>hvad</i>	<i>vet</i>
<i>Gör</i>	<i>tu</i>	<i>vill.</i>

LANDSKRONA en vacker stad och af förmögnare borgerskap än i Helsingborg.

En salpeterlada vid staden.

Qvarnstenar lägo till myckenhet på begge sidor om staden, som voro af åtskilligt gry, dels af Saxum, dels af sträcksten, dels af en Saxum sabulo concretum. Dessa ex-porteras till Köpenhamn och säljas der. Berättades i Lund, att dessa huggas i Hörs socken, $3\frac{1}{2}$ mil öster ut ifrån Lund, och transporteras till Danmark, England och Holland.

Tobaksplantager voro här så väl som i de förra städerna.

En ny kanal höll på att grävas.

Kyrkan var på taket spolierad, höll på att rifvas neder och skulle flyttas till nya staden af orsak, att kanalen skall gå fram der kyrkan nu står.

Hamnverket var präktigt; här voro väderqvarnar för att tappa ut vattnet, för att göra en oförliknelig hamn för den största flotta. Ett stycke utanför staden fick jag först se Köpenhamns spiror. Efter $\frac{1}{2}$ mils fäladsmark Heljarps å. Grinden eller ledet var snedt på bron. På Saxtorps ängar och vång blef jag först varse *Stoechas citrina*, *Alyssum*, *Centaureum minus*.

SAXTORP, gästgifvaregård, 1 mil ifrån Landskrona. Gästgifvaren tycktes vara välmående och, som jag tyckte, hushållare. Stugan var allmän för bönder med ett långbord att sitta vid och förtära landsens must. Innanför var hans dagliga rum med jernkakelugn, som allmänt brukas här på orten. Att kammaren måtte i möjligaste måtto vara fri från os af torfeldning, var kakelugnsdörren ute i andra rummet, som var hans bryggghus. Spisen stod straxt innanför dörren. I venstra sidomuren var dörren till kakelugnen i kammaren. På långmuren var bakugnen, som gick ut genom väggen, och syntes utanför huset som en hösäta, öfvertäckt med torf. På högra sidan i spisen var en inmurad panna, som brukades såväl till brygd som bränning. Kylfatet, som öfverst hade en liten lämm af jernbleck, stod i jemte, så att då vattnet ville flöda, rann det ut genom den. Kölnan var på samma sida inne i bryggghuset och en liten gång var emellan spisen och kölnan till en lucka på väggen, som gick till hans svinstiga. Golfvet var väl stensatt med rännstenar att hålla rent, och sluttade så att vattnet hade fritt utlopp. På andra sidan intill vägen voro mäskekar och en dörr utåt gården. Ofvanpå voro mältningslafvar eller rum och en lucka på taket, hvarigenom maltet hissades upp och ned. Utanför bryggghusdörren på gården var brunnen med en pump och ifrån pumpen en ränna med 2:ne stuprännor, den ena till kylfatet och den andra till karen. Gården var ock stensatt med små kanaler till vattnets afrinnande. Utanför kammarfönstren var en liten täppa med blomster, ibland hvilka *Lavendula superberrade* högre, än jag någonsin sett.

ÅLSTORP vång utanför Saxtorp bar den svagaste säd af korn och råg jag någonsin sett. Kornet var inte half aln långt med smala och gracila ax; rågen likadan, att han snarare liknade gräs än säd. Jag undrade öfver orsaken till denna skilnad, helst säden omkring var härlig. En stark torka har här varit en tid, som tvingat säden. Diken voro vid

landsvägen eller åkern inga. Sedermera berättades mig, att för de svaga dragare, som hästar och boskapen voro förleden vår, fick inte landtmannen så ansa sin åker, som han ville, utan måste kratta ner säden så godt, som kunde åstadkommas.

I KARABY vång voro ättehögar.

På Karaby fälad spatserade några och tjugo stycken storkar, hvita med sina svarta rectrices.

DAGSTORPS kyrka.

KJEFLINGE, gästgifvaregård, 1 mil från Saxtorp.

Dit just i solens nedergång. Skjutspojkarne, som legat på hållet se'n dagen förut, echapperade, men gästgifvaren sätter efter med en häst, hinner dem efter fjerdingväg och förer dem tillbaka. Tvänne hade goda hästar och kommo ändtligen fram till gården, men undanstucko sig; tvänne hade de svagaste kräk, jag sett i Skåne, och hunno intet under gästgifvarens piska. Pojkarne gräto och lipade. Intet vet jag, om piskan kommit dem för nära. De satte hästarne för vagnen och efter 4 timmar in på natten kom jag till Lund.

LUND. Professor Harmens bor nedom torget på Stora gatan i stora huset, det Högstsalig Hans Maj:t Konung Carl XII innehaft och låtit tillbygga, då han var här i Lund 7 qvarts år. Monument deraf är bland annat ett tapetseradt rum med svenska uniformen: blått och gult. Professorns trädgård är en af de största i Skåne, har en ansenlig hop fruktrån, 2:ne fiskedammar med rudor, sköna häckar af berberis, liguster och afvenbok. Rubia tinctorum (krapp) var rätt vacker och nu i blomma, och är här stället, derest han först vuxit i Sverige. Tobaksplantor voro med blad, stora som skörten. Af yttersta spetsarne af bladen skall spanskt snus beredas.

Professor Rosén hade ett vackert herbarium i synnerhet af de raraste skånska växter, som han förr än någon annan träffat här i landet. Har ock skrifvit en liten piece om dem och tillika om boskapssjukan. Dessa skånska rara växter äro nu intagna af Hr Archiatern Linnæus i dess nya Flora Sueciæ.

I en trädgård hade Professorn qvittenträn (äpplen), apricoser, renätter, majs.

Hästmarknaden i Lund är alltid 3 dagar före Larsmessan, då ordinarie marknaden hålles. Nu var här inne en anseelig hop hästar af mindre och större, men berättades vara dyra. Marknadsplatsen var på torget. Tattare = signenare.

Kärror äro här på orten intet i bruk, utan allt köres med par hästar för en kort vagn.

KYRKAN besågs. Dess präktiga byggnad ger tillkänna forna tiders prakt. Om samma ha vi en vacker och vidlyftig disputation (Sommelius, De templo lundensi). Altaretaflan af marmor med året 1573. På norra sidan växte i stenvuren *Ruta muraria*, *Polypodium*, på västra sidan eller tornpelarne var högt uppe *Dulcamara* och en *Anthemis*, på södra sidan *Poa (compressa?)* vid kyrkodörren.

Spögubben gick med ett spö, som hade en liten klocka upp i ändan, med hvilken han ringde för den som sof, att han vaknade.

Folknamn: Bror, Tue, Sjunne; Alhed, Bertha, Boel, Botilla, Blanzeflor, Pernilla, Karna, Marna, Ella.

Oljeqvarn. Hos kopparslagare Bergman sågs under byggnad en oljeqvarn, som gick med tvänne stenar i svite.

Marknaden tillstundade och folket hade uppsatt sina tjäll eller tält i stället för bräder, som brukas på andra orter. Underreden, som upphöll tältet, var af spjålar.

Skånska klippingshandskar göra finare och vackrare händer än de blå af alunaskinn, sade handskmakaren David Dahl. Alunaskinn beredas med alun och salt och någon äggegula. Alun torkar och saltet fuktar.

Augustus 5.

FOGELSÅNG, en ort, som är mycket märkelig af rara örter, isynnerhet *Nemorosis*, ty närmare är här vid ingen skog eller bocage. Vi gingo ut genom öster tull och öster ut öfver fäladen, som nu mest var afgnagen, träffade bort vid väderqvarnen lilla *Bellis*, en ört här allmän, men i de norra provinserna osynlig.

Näst intill fäladen öfver en äng, som mest var afslagen, men lien hade dock skonat till min tjänst *Gentiana* (höstklocka), *Leontodon hispidum* och en *Hypochaeris*. Slätterfolket hvilade af sitt arbete. Jag gratulerade dem till

vacker gräsväxt. Ett sent svar gaf mig tillkänna, att gräsväxten intet var öfver vanligheten. Orsaken skyllades dels på torkan, dels på brist af stängsel, att de intet kunna hålla kreaturen ute, utan släppas de här på ängar allt tills det vårats till.

Deras liar voro korta. Skaften något böjda på sidan eller uppför och midt på upphöjningen främsta handtaget. En ho var med i följe med vatten uti till liarnes bryning. Brynstenarne voro från Helsingborg för 2 à 3 öre smt stycket, af godt gry. De slipade min knif, som blef rätt hvass. Brynstenen var slipad spetsig åt begge ändar, liestickorna voro öfversmorda med smör och derpå en fin sand. Härpå veko vi nedåt på venster hand utmed Lilla Sularps bäck, som härifrån på båda sidor omgafs med lika backar, prydda med vackra löfbuskar, mest hassel. Och i backarne här och der syntes en alunskiffer. Fram midt för Fogelsång slutades dessa buskar, och voro i däliden några högar liksom stora ättebackar. Vi gingo fram till gården. Hustrun berättade på förfrågan att i bäcken, nu intet bredare än att man kunde hoppa öfver, var gädda, ål, sutare och ett slag med tre taggar i ryggen, som kallades stagg, och ett annat slag, som glänser i vattnen och hon kallade ålkisar. Dagen skyndade och vi tänkte på återkomsten till staden, gingo öfver vängen eller gärdet, som en hustru kallade Kruskullsvängen, och voro åkrarne i linda lagde. På dem växte *Herniaria*, *Aphanes*, *Chrysanthemum luteum*, men så litet att det föga var 2 tum högt. Marknadsfolket med små hästar mötte och vi nalkades staden.

S:t Helena kyrka (Allhelgona-), norr om staden, var alldeles raserad, att allena några stora murbruk voro kvar. Muren var med kalk och iströdda stenar af svart kalk eller marmor och en kalkstalactit med impressioner af al- eller poppelblad. *Datura* växte här.

Vinrankorna hos Guldsmeden Holmström, som stodo utanför hans fönster, gingo upp emellan fönstren och räckte nu upp på ryggåsen af tegeltaket. Valnötsträden hade nu frukt, som var lagom till insyltning.

Paradislyckan har åtskilliga medicinalväxter och lind, rönn, kastanj, alm, lönn, ek, al, björk, ask, poppel, pil, *Dipsacus* eller safflor, *Isatis* veide, *Reseda*, *Serratula* (ängsskära).

I Paradislyckan finnes äfven en hop amerikanska träd: aprikoser, persikor, körsbär, plommon, amerikansk björk, lik vår, amerikansk hassel, något olik vår lönn, sockerlönn, amerikanska valnötsträn, hvars frukt lärer bäst tjena till insyltning, Cassida 2 slag och Rus, den giftiga.

Akademieträdgården i Lund, norr om Akademien och Lundagården, en nästan qvadrat plats, innehåller 170 alnar i öster och vester, 150 i norr och söder. Orangerihuset af 105 alnars längd och 12 alnars bredd. Det har 7 rum på bottnen, ärnade, de 4 östra till trädgårdsmästarens rum och de 3 i vester till orangeriet, med öfverbyggnad till anatomiesal med mera. Trädgården florerar af ungefär 1,000 utländska växter.

Plantager äro här tvänne, begge norr om trädgården. Mullbärsträd, 20,000 stycken af flera årsväxter, *Rubia tinctorum* eller krapp.

Nya plantagen har vackra alleer af svenska vilda träd och ungefär 600 fruktträd, 112 äpplen-, päron-, körsbärs- och plommonträd etc. och 2:ne stora dammar att få vatten till att vattna med. Här var ock rapsat som sades af 2 slag, ett som liknar rofvor på bladen och ett som liknar kål.

Med oljeslageri är Kopparslagaren Mäster Anders Bergman omtänt, i anseende hvar till nu arbetas på tjenliga hus och maskiner. Oljeslageriet har 2:ne löpande stenar, som gå på kant liksom ett hjul i en periferie och föras af en häst på samma sätt som vid skärqvarnen på Kinnekulle eller Öland. Sådan finnes äfven i Malmö hos handelsman Göran Riber.

Augustus 10.

RESAN från Lund genom Klosterporten. Annagalis med sin röda blomma syntes straxt innanför tullen och var vår följeslagare fram till Lomma. På stenmuren växte *Geranium*.

Utanför tullen på venstra handen var Rådmans-åkern, som bonden sade låg nu hela året i träde; köres upp med plog och 3 par dragare vid Michaelitiden. Nästa vår sås der korn och året derpå råg. Sedan hvilar han. Åter korn, så råg etc. Åkern gödes nu så snart de fått in säden och derpå plöjes, ut dictum est. Våren plöjes hon 2 gånger, tvåras och harfvas, besås och harfvas åter. När brodden

är fingerlång, går trumlan öfver. Sänningstiden är den 8 à 11:te gamla stilen och växer säden 14 veckor, tills den blir mogen. Rågen sås i Michaelis, nedanet äfven, och andra så, då de anse att jorden är tjenlig; mognar till Larsmessotiden. På högra handen var borgare-åkern, som sås promiscue i 4 år och hvilat det 5:te.

VÄRPINGE by $\frac{1}{4}$ väg från Lund. Ån, Höjebro å, skiljer byn. De på denna sidan höra till Klosterkyrkan i Lund; men herregården hör till Flackarps församling.

Öfverstelöjtnant Trolle är egare af denna gård, köpt för 46,000 D:r Smt.

Hvitpil var här och hyll. Annagalis, som vid Råå var liten, knappt någon tum, var här en half alen.

Augustus 11.

LOMMA, gästgifvaregård, 1 mil från Lund, belägen icke långt från hafsstranden, der ån, som går söder om Lund, lemnar sitt vatten i hafvet. Socknen hör till biskopen, som här håller adjunkt. Hafs fisk går ingen uppför ån, ty stranden är så grund, att man med båt knappt kan komma upp, utan ört (id), skall, mört, gäddor och abborrar finnas här. Emellan gästgifvaregården och hafvet var fälad af en torr sandhed. Flintor lågo några, men icke i den myckenhet, som jag i anledning af omtalan hört.

Lomma gästgifvaretaxa för 1755.

Måltidsmål, 3 rätter husmanskost med spisöl	12 öre.
En kanna destilleradt brännvin	2 D:r 16 "
" " enkelt "	1 " 8 "
Ett glas destilleradt "	2 "
En kanna dubbelt öl	8 "
" " enkelt "	3 "
Kammare och säng öfver natten med ljus och värme	10 "
Sammaledes utan värme	4 "
Sadel och betsel pr mil	1 "
Bondevagn " "	2 "

Bron tillhör Barsebäck och general Hamilton.

Öfverfarten öfver bron för en vagn med 4 hästar — 4 öre. D:o med 2 à 2 öre. Obeslagen vagn med 2 hästar

1 öre. Ridhäst 1 öre. Gångande person $\frac{1}{2}$ öre. En oxe eller ko $\frac{1}{2}$ öre. En gång hjul 1 öre.

Dagen gick förbi.

Augustus 12.

Den morgonen gingo vi ut alltmed stranden eller norrut en fjerdingsväg vid pass, i förhoppning att finna petrificat. Hafssanden var öfverkastad med tång till myckenhet. Flinta var den allmännaste stenen och knappt något enda stycke stort som hufvud. Andra petrificater blefvo vi här intet varse. Gästgifvaren mente, att vattnet nu var så högt, att man intet kunde komma till dem. Flintstycken voro rätt mycket maskstungna. Somliga voro rätt spröda eller sköra; ett och annat stycke till färgen något svart hade friska brott och gaf qvick eld. Ibland flintorna voro sådana, som vi hemtat ifrån Rås ljung och ifrån ön Hven. Vid middagstiden vände vi åter till gården.

I dikessidorna hade Hydrocotyle och Viola (skogsviol) tagit deras stationer.

Gästgifvaren, som nu hade dubbel sorg, mest af hustruns fränfälle, men icke litet af 8 stycken hästar, som han mist förliden vår, hade den olägenheten, att han gick och ömmade ett nyläkt ben, som varit två gånger afbrutet på särskilda ställen. Tiden tillät oss intet besök på tegelbruket, som låg straxt vid. Gärdesgårdar voro här emellan af tång. Vi afreste härifrån och följde stranden efter en $\frac{1}{4}$ mil. Midtför Alnarp uppehöll vi oss åter letande vid hafstranden och vände flintstenarne i hopp att träffa här petrificater, men funno intet mer än en Echit och aftryck efter en.

Tvänne vackra, stenlagda broar öfverforos utanför Malmö. Dessa voro med mycken kostnad här på orten uppförda af sten och stenlagda på begge sidor.

MALMÖ. En hop hus lågo utanför staden, hvilka kallades Östervärn. Vackra alleer af pilar voro här äfvenså. Utanför södra porten var Södervärn, som hade vackra pilar och köksträdgårdar.

Vid vindbron innan om tullen hängde vid ett tjockt rep en kista på trissor, med rep fasthäftad i begge ändarne att draga henne till begge sidor om bron, och är denna en postkista. När postiljonen kommer om natte-

tid och portarne äro igenslagna och vindbron upphissad, blåser han i hornet, då en karl kommer honom till mötes att emottaga posten. Han drager då till sig kistan och lägger postväskan derin. Karlen, som är innanför vindbryggan, drager då kistan till sig och tager upp väskan att skaffa henne till behörigt ställe och posten vänder om och rider sin yäg hem.

På Östergatan hos guldsmeden Cron, som jag talte vid i Lund, blef vårt logement. Vi gingo ned till strandporten att förhöra om lägenhet att komma öfver till Köpenhamn. En båt hade afgått dagen tillföre, men en karl ville skaffa oss öfver för 5 plåtar. Men en stickande storm, som nu var, gjorde att vi inte inlät oss i handel med honom.

Jag gick utom staden att få se om der vore några örter, efter himlen hotade oss med regn. Utom vallarne emellan öster och söder port fans *Hordeum murinum* till öfverflöd, *Selleri* till myckenhet, *Convolvulus*, *Aster*, *Scirpus maritimus* här och der i kanalerna. Hvita liljor hade en borgare i glas i sitt fönster.

Augustus 13.

HERR NICLAS SUELL är den förste i Sverige, som eger merit och heder af saffransplantage. Det som först uppväckte hans nyttiga curiosité härtill, var berättelsen, att denna ört växte i Köpenhamn, som ligger under detta klimat. Då Herr Suell, icke utan möda och kostnad, skaffade sig ett quantum lökar från England, nedsattes deraf ett parti i Juni månad och öfriga gömdes till följande år. Detta lyckades rätt väl. Saffran håller sig grön under snön, vissnar bort i Maj månad, då de litet underlyftas med en spade, att jorden må bli litet lös och derigenom befuktas etc. Vid slutet i Augusti månad spricka de förmodligen upp och i Oktober månad äro de i sin blomma. Löken conserverar sig i 3 år; då sättes han om. Vid midsommarstiden tagas lökarne upp hvart 3:dje år och efter 14 dagar sättas de åter neder.

Äkta kastanjer, som nu uthärdat en vinter, har Herr Suell planterat och äfven förleden December utsatt ett vackert parti, 4 à 500 stycken, genom frö och öfverhöljt dem med gödsel att conservera dem mot vintren. Dessa ge

redan godt hopp, stå på öppet fält och öfvergå de förra i frodighet och styrka, som stå i skugga. Kommer nu an på om de kunna uthärda denna vinter. Dessa böra icke confunderas med hästekastanjer, *Castania egerium*. Ellis, en engländare, säger i *Erbauung des Zimmerholzes*, som borde öfversättas på svenska, att hästekastanjerna duga för svin.

Malmö Källaretaxa för Augusti månad 1756.

Stop Rhensk vin	2	D:r S:mt	
" Spanskt vin	2	" "	
" Franskt bränvin	1	" "	16 öre
" Godt gammalt franskt vin	1	" "	
" " ringare	"	"	20 "
" Portugis	1	" "	16 "
" Canarisec	2	" "	
" Frontingac	2	" "	
" Pontaque	1	" "	16 "
" Piccardon	1	" "	16 "
" Moscateller	2	"	
" Spanskt	1	" "	16 "
" Vinättika	1	" "	
" Godt skänst mjöd			24 "

VEDEN här är dyr; consumptionen deraf är dock så mycket möjligt är, indragen, ty ett lindrigt climat och folkets styrka, fri från veklighet, spara hvad de kunna. Men maltgöringen här fordrar ansenligt ved, så att i staden är den, som consumerar 1,000 lass ved till mältning. Här brukas alltid rökmält.

I dag ett starkt regn.

JAGTEN, ehuru här är skoglös ort, sades dock vara så god som uppe i landet. Haren går här på släta marken, åtnöjer sig med en tistel att gömma sig bakom, der han intet har annat. Haren, som här finnas, äro större än backeharen uppat landet, springa ock mycket hastigare, så att, när hunden sätter efter, är han i stånd att göra ansenligt höga språng, att confundera honom; hvarföre de gerna bruka tvänne hundar, som äro dresserade.

Svanjagt är ett regale.

Vindhundar brukas här nere, som räknas för de bästa jagthundar, att de icke allenast jaga utan äro äfven i stånd att angripa det jagade.

Der valnötsträd trifvas, der trifvas ock mullbärs-träd; i anseende hvartill jag ser möjligheten att enlevera mullbärsträd upp till Vestergötland vid Kinnekulle, men än bättre vid Leckö slott, alldenstund der finnas valnötsträd, som uthärdat vintern 1741.

I staden äro 2 apothek, det ena vid torget i söder, apothekaren Kjällström tillhörigt, det andra i Kyrkostråde icke långt ifrån torget, egaren apothekare Schwartz. Herr apothekaren Kjällström hade förutan sitt vackra och goda apothek det anseeligaste förråd af medicinalväxter, som knappt någon i riket. Antalet var på hans berättelse öfver min tro. Han såg mig an som skulle jag intet antaga bona fide allt som berättas för contant. Derför visade han mig sina böcker. Der stod antecknad vad han exporterat så väl af plantageväxter, som vildväxande. Och ehuru han anseeligen exporterat, så väl till inrikes som utrikes ort eller Köpenhamn, så visade han mig dock hvad han hade inpackadt, färdigt att afgå vid förefallande tillfällen med något fartyg,

Att dricka brunn med bekvämlighet och icke mycken kostnad är för hvar och en icke möjligt. Brunnsgästerna vid Ramlösa brunn, som voro in loco, sade kostnaden vara 60 D:r Smt; men i Malmö har man i år druckit brunn för 10 D:r Smt person, derigenom att flera sammansatt sig och låtit hemta, så att de fått friskt vatten hvar morgon i buteljer. Om detta sättet att föra vattnet har samma verkan för patienten, som han vore sjelf in loco, så ser hvar och en skilnaden, att man hemma någorlunda och lindrigt får uthärdla sina sysslor och dirigera sitt hushåll. Här af har man nu orsaken till det ringa antalet af brunnsgäster, ehuru jag är försäkrad, att många hemmavarande på detta sättet dricka i compagnie.

I garnison är här i staden af Öfverste Posses rege-mente från Stralsund 600 man, af artilleriet 184 man.

Stadsens torg är rätt vackert och anseeligt. På vestra sidan är Cortigalet (Corps du garde), som har utanför 2:ne sköna, höga, bladrika lindar. Åt östra sidan är vattenkonsten, som genom canaler eller rännor af pumpstockar fournerar hela staden med färskt vatten. Har sin tillförsel från Pildammarne, en gräfvn dam i Magistratsvången, $\frac{1}{2}$ fjerdingsväg söder om staden. Andra brunnar än de, som

hafva vattenledning härifrån, ge gärna ett salt vatten, som intet blir af vattenrören väl filtrerad.

Vackra löfträn af lindar och andra trädslag pryda sidorna af torget rätt angenämt. Esculus stod på några ställen med förtärda blader och allenast några castanjer voro synliga.

Den 14 Aug. reste jag ut till Limhamn att bese såväl kalkugnen som kalksorterna.

KALKBRUKET låg vester om staden 1 $\frac{1}{2}$ fjerdingssväg ungefär eller $\frac{3}{4}$ danska och vägen gick icke långt ifrån stranden först ned om vallarne och så öfver fäladen, som gick till stranden. Tre gånger om dagen tages kalken ut genom ugnens draghåll och ungefär 70 à 80 tunnor kalk brännas om dagen med 15 tunnor stenkol eller 90 om vecan. Härvid äro 7 arbetskarlar, som uppvakta arbetet för 10 öre smt om dagen, hvaraf rabatteras 24 dagsverk om året pr person. Sjelfva muren i ugnen var uppbyggd mest af flinta. Söder ifrån Limhamn var sjelfva kalkbrottet, som bestod öfverst af en svartmylla, derunder liksom destruction af denna kalken, blandad med större och mindre flintstycken. I sjelfva kalkhuset, der kalken släcktes, lågo nu stenar som höns- eller gåsägg, som arbetsfolket berättade legat i kalken. Jag slog sönder några af dessa. Petrificater blef jag här icke varse, men i några stenar aftryck liksom efter ett stycke af en enegren och i en ett fragment af en liten kräfte- eller hummerklo. Kalkgrufvan var i åtskilliga gropar. Hela tomten och fäladen framåt staden voro små upphöjningar och hålor, öfverdragna med gräsvall, att man här kunde se att konsten att bränna kalk i Sverige icke var ny.

Tillbaka till staden klockan 12.

Efter middagen var jag hågad att göra Herr Suell följa till Tärningsholm utanför staden, men jag hade tillföre engagerat mig att resa ut från staden innan qvällen och till Skanör, att måndagen göra följa till svanjagten.

HERR SUELL berättade sig förutan annat här ha en plantage af Canariepil till 3 à 400 stycken, som lærer vara den bästa pilart vi ega. Herr Suell är en literat man, har god insigt i plantekonsten och landthushållningen och äfven goda principer i chemien och mycken håg och lust till nyttiga försök till allmänhetens eftersyn här på orten, men största skada, att han är en sjuklig man.

Oljeslageriet var stampverk, men Herr Handelsman Göran Riber hade nyligen anlagt ett oljeslageri med stenlöpare, som ännu intet var färdigt och var efter samma idé som hos Kopparslagaren i Lund, Bergman.

Handelsman Göran Riber hade utanför sitt hus åt Stora Östergatan mot väggen uppdragne vinrankor, som gingo upp emellan fönstren och rätt vackert tapetserade väggen; räckte ett stycke upp öfver fönstren; frukten var ej ännu mogen.

Aberlin eller Abelträd från Flandern, som växer ganska fort och frodigt och står i 20 år, hade Herr Suell i spekulation att plantera här vid Malmö.

RESAN skedde kl. 5 e. m. ifrån Malmö ut genom Söderport; vid vindbryggan Hordeum murinum.

TRÄDGÅRDSSNÄCKAN större än i Drottningholms trädgård till myckenhet på vallen bredvid kanalen.

SÖDERVÄRN vid tullen har vackra köksplantager och fruktträd. Utanför förstugudörren hos en här på Södervärn en stengyttring af bruna stenar stora som ägg i en grofsandig gyttring.

Häriifrån Malmö allt nedåt Skanör genom socknarne var ingen rätt landsväg, utan byvägar byarne emellan. Landet slätt och flackt af lång utsigt. Kyrkor och byar röjde sig strax af pilar, som dem beprydde.

KLAGSTORPS by och kyrka.

GESSIE eller Gessige by och kyrka: blytäckt. Halm-tak på husen och öfverst på ryggåsen med långtorf ungefär 3 à 4 alnar som lågo öfver ryggåsen; en lång stege var upprest, som räckte öfverst på taket, och långtorfven lades på en liten lätt stege, som uppdrogs inom och uppför stora stegen.

HVELLINGE by och kyrka.

Häriifrån reste vi ned till och tvärs öfver viken, som var mindre än $\frac{1}{2}$ fjerdingsväg och ett godt stycke från landet. Berättades, att Kung Carl XII här ridit ned en häst. Han red för långt ut der det var sankblött; en bonde hemtade pistolerna och fick en dukat i drickespengar.

HAMMAR, 2 mil från Malmö, $\frac{1}{4}$ från Hvellinge kyrka. Här blef vårt nattläger i södersta gården hos Frans.

Gården innebygd med hus som ett slott. Golfven voro bara ler, utan trä eller sten.

I bondens stuga voro möbler, som voro köpta på en auktion i Malmö, gamla taflor, sådana som pläga finnas i kyrkor, och sängekransen upphöjd af bilder in effigie humana med flere skulpturer, som i förtiden varit förnämare, präktiga möbler. Detta var i bondens dagliga rum. I ett annat rum var stycketapeter af långa spånor, flätade liksom väfda. En del af spånorna voro röda, som gingo horizontalt öfver rummet, och med iflätade brickor af grönt eller svart gjorde åtskillig effect. Dessa spånor voro på kant uthyflade af ett ordinärt rent bräde. Simpliteten har ock sin smak.

Gården låg intill vängen och säden, sedan ladorna tagit sin lott, uppsattes på gården i en firsidig hässja.

Ängen var icke allenast afbergad, utan äfven afbetad.

Augustus 15.

Den 15 augusti, söndag, skedde resan ifrån Lilla Hammar öfver sandhedarne eller fäladen i en halfcirkel till Skanör. Hästar och boskap gingo långt ut i vattnet att undvika stinget, ty i dag var en rätt varm dag. På hela denna trakt var icke en enda enebuske utan allt slätt och något litet ljung. Vägen var ofta föga synlig, utan allena hjulspåren som till ängs- och skogsvägar uppe i landet.

VIPOR voro här till myckenhet på ljungen.

SKANÖR, 1 mil från Lilla Hammars by.

Staden hade 2 torg, väl stora. Norra torget låg först man kom fram och skildes från kyrkan med några hus, som voro norr om torget.

PILAR voro vid nästan alla hus och omkring södra torget, ungefär 7 å 8 år gamla, som gjorde orten täckare.

BORGMÄSTAREN är tillika stadsnotarius, rådmännen äro 4. Rådmanslönen i Skanör är 2 lass äng.

GATORNA voro intet stenlagda, ty här finnes ingen sten, men ändå rent, ty här var bara sanden, som var liksom svart af någon mylla. Husen voro af korsvirke med ler- och halmtak, och golfven af ler, dock icke i alla hus. På ett äro märkvärdiga verser:

Hör klockan slår,
 Ty tiden går.
 Thet låter oss besinna:
 Att lefva så,
 Att Gud oss må
 Beredda alltid finna.

På matskåpet:

Capsulas ciborum benedicat *Dominus*,
 Deo benedicente, sufficiunt cibi.

Non minor est virtus quam quærere parta tueri,
 Ne tibi quid desit, quæsitis utere parce.

ÅKERBRUKET i Skanör besynnerligt. Den som eger 10 tunnland jord, kan deraf ha högst 1 à 2 tunnland till åker och det skiftevis på dalkarlarnes sätt med deras täkt-skötsel. Så snart ängvallen börjar på att minskas i gräsväxten eller bli mosslupen, gödes vallen ofvanpå något ymnigt. Derpå plöjes jorden, att plogen kastar torfvan upp och ned, att gräsvallen kommer stjelpt ned. Derpå besås åkern och harfvas. Säden växer då härligen upp i rader. Sedan det sädet är förbi, vändes åter grästorfvorna med plogen och besås efter plöjningen och så vidare och lägges åter till vall. Sedan tager han upp på ett annat ställe, der jorden tyckes behöfva bästa skötseln.

Kyrkoherden Corvin hade utanför sin gård en så präktig, löfrik och grenfull lind, som kunde åstundas, och derunder en mullbänk, att angenämt sitta om vackra sommaraftnar. Endaste skadan var att linden bar sin krona så långt ned, att man intet kunde föra en vagn derunder. Jag vill förmoda att denna orten framdeles pryder sig med vackra löfträd i anledning af den vackra början, som skett inne i staden, som är nu i den tillväxt, att deras pilar kan ge dem någorlunda förråd till plantering. Späda piltelningar förstodo de sig intet på att plantera, utan stammar tjocka som en urna, och detta lyckades väl.

ÅRSTIDERNA här i orten äro: våren som kallas förårstiden och räcker från den 25 mars till juni månads början, sommaren juni och juli, höstet månad augusti och september, då de hösta sin säd, efterhösten oktober och november till den 30 november, då de slå upp allt fiske, samt vintern januari och februari.

FISKE. Borgerskapets principalaste näring är fiske.

Bottengarn brukas här 5 stycken i viken Karnahöl öster om Skanör, om vartiden på 6 veckors drag och vitjas tre gånger om dagen. Deri fås sill, horngädda och någon makrill, men af denna rart. Torsk fås intet i bottengarn utan tages med krokare och sina garn för årstiden. Under efterhösten är här sillfisket med sillgarn.

Sillgarn är djupt, 85 maskor längden, 8 à 9 famnar först, men 14 öfverst, med sänken af stenar stora som höns- eller gåsägg och en famn mellan hvar, men med flöten på en alns distance mellan hvar och garnen tjarade. Sjelfva garnet, innan det uppsättes, med rep, sänken och flöten är bundet 14 famnar, som sammandrages vid uppsättningen, att repen bli allena 8 à 9 famnar, men på bredden förlorar det intet. Dessa garn brukas dels stillastående dels föras de sammanfogade 10 à 12 nät i rad med en båt utför strömmen, då vädret ligger på sidan af strömmen, ty sillens natur är att alltid följa med vädret och strömmen, som drifver båten, att garnet följer i linea recta utåt strömmen. Karlen kan, om han behagar, lägga sig att sofva, men står upp då och då och vitjar sina nät etc. Men till den myckenhet få de här intet någon sill, att de kunna deraf mycket exportera, utan sälja mäst färskt, det de af sill ha att afyttra, ty de äro fattigt folk och ha intet råd till förlag af salt. För det andra kommer sillen här intet till den myckenhet genom sundet, utan blir der skrämd, att hon föga går in. De förmenter att om sillen ett år skonades vid Göteborg och hon finge gå förbi och lemna sin rom här neder, skulle de här få henne ansenligen. Med hommor (ryssjor) tages här ål om hösten, då de sättas att ålen går mot strömmen. Råkor finnas här till myckenhet. Ört fångas här. Hilt = sik.

SVANJAGT är ett regale, men nyttjas af Landshöfdingen i Malmö. Har skett för någon tid sedan, men misslyckades, att icke sköts mer än 2 svanar, hvadan nu åter skulle jagt anställas. Jag och min kamrat resolverade oss att göra följe, som ock skedde. Dagen derpå, i första dagningen, gjorde vi oss färdiga och spatserade ut ifrån staden, norrut öfver fäladen, så pass som en $\frac{1}{2}$ fjerdingväg ungefär, der båtarne lågo ute på redde som en liten skeppsflotta att taga oss om bord. Landet var ganska långgrundt. Vi fördes ut på vagnar ett långt stycke, tills vi emottogs af

små båtar, som förde oss ut till de större, och tiden gick förbi, att klockan var 6, innan vi kommo till segels. Emellertid upptog jag med båtshaken några hafsväxter.

Vi seglade af, 26 båtar med 3 à 4 personer på hvar båt och 12 skyttar, förutom oss, allt norrut att jaga in svanarne, om några skulle synas ute i hafvet. Efter en timma blef en stark tåga (dimma, töcken), att vi inte sågo hvarandra, men efter 1 1/2 timma klarnade det åter upp, att vi fingo samlas, men beklageligt och det som mest förolyckade vår jagt var att det var stilla lugnt. Ändtligen fram efter middag blefvo vi varse i stora viken emellan Skanör och Lilla Hammar många flockar af svanar till oräknelig myckenhet, att jag knappt vet mig sett så ansenlig fogelsamling till många tusende. Vi drogo oss sakta fram att jaga dem in i viken, men, ehuru alla fartygen roddes, kunde de ändå inte hindra, att icke svanarna kommo om oss emellan båtarna, så att emot afton, då viken var ren, voro allena 24 skjutna och 10 tagne på landet, som af räddhåga retirerat sig upp. Skada, att intet voro några småbåtar i följe, som kunde bättre handteras och ros.

Folket sade, att jagten var ock nu något sent, ty så snart de fällt fjädrarne bör den ske, innan de fått åter styrka sig att flyga eller ungarne bli för mycket stora. Svanen, lång 2 1/2 aln, har fjäder för 1 dr smt, ungefärligen 2 marker. Halsen med hufvudet 1 1/4 aln, snöhvīt. Kroppen duger inte att äta; dock hörde jag dem, som ätit honom som en delice, stekt, då han först blifvit kokad, men annars smakar han tran. Skilnaden var på könet: hanen hade uppå näbbet en convex cera, men honan hade slätt, deprimeradt liksom en bindmössa på våra fruntimmer, men de unga kunde intet skiljas, ty de voro intet utvuxna. Näbbet var rödare på hanarne.

Jag frågade mina sjömän, om deras fiskar och hvad slags foglar de här se, men deras mig ovana dialekt, okunnighet och ovisshet gjorde, att jag härutinnan hade ringa eller alls ingen tjänst af dem. Styrmannen var en gammal gubbe, som skulle vara slugast. En af de andra karlarne var en ung dräng med skägg. I Skanör brukas intet skägg, som här på orten brukas; drängar eller pojkar raka sig väl på sidorna, då skägget börjar växa, men hedern, prydningen och styrkan består i skägget. Den tredje var en fiskare.

Jag frågade efter sjöfoglar här vid stranden i anledning af tvänne foglar, som flögo förbi oss och de kallade dipping, — nästan stor som en and, på ryggen och vingarne mörkgrå, på hufvudet svart och under buken hvit; näbb och fötter som en and; vistas här stadigt både sommar och vinter, flyger mest ensam, ätes, men smakar tran. Hvar hon bygger bo eller värper, visste de intet.

Langvifvor (lange vifverer): stor som en and, sådant näbb, grå öfver allt, men hvit under buken, flyger bort emellan Michaelis och Mårtensdag och återkommer sist i Martii månad eller först i April, värper 4 spräckliga ägg, som andägg, gör sitt bo på fäladsmarken *Ljungen*.

Kovifvor: stor som en höna, näbb som en höna, men längre, gråspräcklig öfverallt som en åkerhöna, är qvar hela året öfver.

Skälhundar sågos några stycken så nära, att en af en af båtarna sköts och han dykade.

Näbbhöns: stor som en höna, grå, näbbet långt som en häger, öppna fötter som en höna, håller sig på landet, reser af vid Mårtenstid, kommer igen om förårstiden.

Pernakaser: stor som en anka, långt näbb som en orre, rödaktigt svart hufvud, allt andra hvitt, lång stjert, fötter som en and. Kommer ungefär den 12 à 15 april och af denna ha de märke när hornfisker kommer, ty de komma på en tid.

Hornfisk, som här fångas, berättade de vara större än den, som finnes uppe vid Stockholmsskären, har mestadelen en aln à $\frac{1}{2}$ famn, tjock och fet der den andra är smal.

BÅTEN, vi seglade på, var ungefär 8 alnar; kölen 3 $\frac{1}{2}$ aln bred och 1 $\frac{1}{2}$ aln djup med 2:ne speljattssegel, men större delen är något större än denna, till 11 alnar i kölen.

12 à 13 af vårt sällskap voro från Skanör, de öfriga från Falsterbo. En del hade rödfärgade segel, andra åter ofärgade. Rödfärgen kallas här brunrött.

Dessa fiskebåtar byggas vid fiskläget Skåre, 1 $\frac{1}{2}$ fjerdingväg från Trelleborg, af en man, som heter Ingemar, som varit matros i Konung Carl XII:s tid och bygger en sådan båt för 12 à 18 dr smt i byggarelön och tillika lefver på bategarens kost och brännvin. Ekvirket till byggnaden få de ifrån Hörby eller Carlshamns-sidan. Båten kostar mellan 60 och 100 dr smt.

Som vädret saktade, att det knapt gick af stället, sade skepparen att de måste smörja. Karlen tog då upp ett öskar, som han kallade spöte, men upp i landet kallas gitter. Med detta öste han vatten på seglena, att de blefvo helt våta och täta. Spöte är ett långt ösekar, urholkad i ändan som en ho, vid pass som en aln; handtaget 2 alnar långt.

Förutom dessa fartyg eller större fiskarebåtar finnes i Skanör ett fartyg eller jakt å 3 å 400 tunnor, köpt förledet år. Egarne äro Rådmannen Christoffer Knutsson och Jöns Mattsson; det är för 15 å 1600 dr smt bygdt vid Skräggens i Småland; förer trävirke ifrån Kalmar till Malmö.

När jagten nu var all, transporterades vi i land med båtar och vagnar på samma sätt, som vi kommo om bord. Borgmästaren i Skanör och Holtzfursten voro direktörer vid jagten. Kronofogden och länsmannen voro oss här vid landstigningen till mötes.

Sällskapet skingrades om aftonen och svanorna bortfördes till Malmö, men vi blefvo kvar öfver natten. Om morgonen kl. 9 reste vi från Hammar öfver åkerfälten, som till en del nu voro afbergade, men säden var härlig af råg och korn, dock blandad med flyghafren.

HAMMARS kyrka med blytak; i byn vid alla diken pilar, som stodo väl planterade.

HAMMARSHÖG, en ättebacke på vången, icke af de minsta.

RENGS kyrka och prestegård från Hammar 1 ½ fjerdingväg. Herr Kyrkoherden Lovén hade i sin fruktträdgård en förvuxen buxbomshäck, och var buxbomen vid pass 6 alnar hög. Kyrkorna ligga här på orten icke långt från hvarandra. Trakten är här mycket sandig, att sanden ofta blåser upp och gör åkern skada, hvilket underhjälpes af elakt folk, som rifva npp de arma gräsrotterna till bränsle, som annars finge mer rota sig och underkufva sanden. Åkern här i treskifte: korn, råg, träde.

Härfån mot aftonen till *Tomarps* prestegård förbi Skegrie by, som var som de förra byarne med nakna pilar. Denna by måste ha ansenlig boskap, ty färsk gödsel låg i styckevis i byn till myckenhet så att om denna förfares, är det ansenligt som förfares hela sommaren öfver. Skada att de här intet ha tjenligt virke till gödselhus. Landtmån begynte här bli med djupare svartmylla, som var becksvart. Bränn-

torf uppgräfvades utom byn, men vatten hade nu intaget de gamla groparne med *Alisma*, *Sparganium* och flera vattenväxter.

TOMARP, ifrån Reng $\frac{1}{2}$ mil.

Kyrkan af sten med blytak å södra sidan, men tegel på norra och tornet täckt med bly å begge sidor. Prestegården vester intill kyrkan. Församlingen består af 3 byar, Tomarp, Håsterup och Skegrie by med sin kyrka; inalles hela församlingen räknad till 22 hemmantal, taxerad efter indelningen 1687 till 29 dr smt och innehafvande 409 själar, 2 frälsegårdar, 6 rusthåll i Tomarp och 8 i Skegrie och 2 boställen, lieutenants- och quartersmästare- vid S. Skånska Regementet och Haglösa compagnie.

Tomarp har i norr Hammarlöf, i öster Trelleborg, i söder hafvet och i vester Rengs församlingar i Skytts härad. Jordmånen här är åtskillig, men mest och i öster svartmylla, blandad med flint- och kalkstenar.

Denna församling har goda åkerbrukare och häfdar jorden väl, men åkern är väl 8 gånger emot ängen. Åkern är i treskifte, besås efter gödningen 1:sta året med korn, 2:dra med råg och 3:dje i träde. Det plöjes först om våren med år, tväras med år, ärjes ned med år. När åkern här är i träde, är han fälad eller öppen för boskapen; vid Skegrie deremot är en liten ängavång, som hvart 3:dje år ligger i oll. Der är instängdt träde, att hvad derå växer af örter, syror, tistlar etc. kan inbergas.

Hinc differentia: ligga i oll = i dufvoträde. Ligga i träde = i linda.

ÅKERREDSKAPEN äro här grofva, men är försökt att ändra, som svårligen låter sig göra. Åren dragas af 2 par oxar och 1 par hästar, sådana som uppritas i Linnæi Skånska resa p. 252. Plogen äfvensom der samma sida. Harfven, som här brukas, se p. 344 nederst på sidan i Skånska resan.

SOLEN gick ned dunkelröd genom molnet och fördubblade sitt sken i hafvet. Folket sade, att dagen derpå skulle bli vackert väder.

BODARP, en by litet mer än en fjerdingssväg vester från Tomarp, annex till Håslöf.

SVARTA FÄRGEN, som bonden har på sin tröja, är mycket simpel, men dock bastant och håller färgen, utan att på åldern bli brun som Rättviksbondens i Dalarne. Till 20 å 30 alnar vadmal en tunna alebark, en tunna färgejord, som hemtas här vid Bodarp, 2 mil söder om Malmö. 1 tunna färsk alebark, som ock en tunna mull, delas i 3 portioner: på alebarken slås vatten och står okokt, tills vattnet lakat ut (torde vara i brist på ved till kokning), barken tages ifrån, alesudet och myllan kokas tillsammans. I bästa sjudningen lägges vadmalet i och elden föres undan, att det får svalna, vadmalet kan då ligga i öfver natten eller $\frac{2}{3}$ dygn. Vadmalen torkas, uttvättas, färgas åter 2:dra och 3:dje gången på samma sätt, då det är färdigt och behåller sin färg. Denna färgejorden stod nu inte att bekomma, ty vattnet stod i gropen. När gropen är torr, taga de upp myllan så mycket de behöfva och då färga de ock.

Härfraån Tomarp hemtas råg till utsäde till Lund, som der mycket mer aflar af sig än deras egen hemvuxna. Tomarp har mylla på sandjord och ligger söder om, 4 mil från Lund, som har mylla på lera.

Hinc oritur questio: Om sädesråg hemtad ifrån sandjord från söder till lerjord i norr icke är bättre än utsäde ex loco proprio?

KAFRINGEBRÖD bakas här, kaka på kaka, som vid Råå, men emellan smörjes med smör, att de icke skola hänga tillsammans. Smöret gör ock det, att det icke möglar sedan. Färmjolk kokas, att han blir tjock som en söt grädde, svalas och ätes med bröd.

RÅTTOR är här nog. För några år sedan blefvo tillfälligtvis fångade några stycken, men sedan en blifvit tjärad och litet svedd och några andra med bjellror påbundna, hafva de öfriga flyktat till nästa gård, der de gjort ansenligen skada. Nu ha de åter ökt sig, och vill man intet vidare röra dem, ty så länge de ej röras, taga de sin föda af säden; men så snart de tvingas, skona de ingenting, skinnkläder, gångkläder etc.

BRÄNSLE. Landtmannen har svårt efter bränsle, ty här är hvarken skog eller brännrotfsmossar. Mesta veden bonden consumerar är tre lass. Då tre bönder tillsammans köpa i skogsbygden en bok, ha de deraf något till virke och resten till bränsle; i öfrigt brännes halm.

ÅKERBRUK. Säden mejas af och lägges i sträng liksom hö att torkas, bindes sedan i hop och lägges i hög som stora hövålmar. Bonden, som mejar, lägger det äfven i sträng med lien. Hvarför lägges det i sträng att torkas och bindes icke strax? Svar: 1:o) det är så gräsblandadt, att det inte torkar igenom, om det bindes; 2:o) har bonden så mycket att öfverfara, ty af åkern är hela hans hushållning. Med halmen föder han nästan dubbelt så mycket häst kreatur och boskap, som upp åt landet. Med halmen täckes taken och spisen fordrar ock sin del. Här uppkommer en fråga, som jag inte är i stånd resolvera: *om ogräs i bondens åker är honom till nytta eller skada?*

1:o) Jorden köres djupt och med mycken möda, då hon skall besås, men som här är föga äng och intet mulbete mer än trädet, då åkern är afslagen, ser han inte ut som åker, utan som äng och är öfverlupen af gräs, som blir boskapens höstbete. De rotade gräsväxter intaga åkern, fylla honom då der till kreaturens tjänst; men de många tistlar, som äro på deras åkerträden, tycker jag inte om: dem vill jag ha bort.

2:o) De åkrar, som läggas i oll, som de kalla det, skulle icke bära det ringaste dugligt till skörd, om åkern skulle rensas ifrån ogräs. Skulle nu åkern rensas ifrån ogräs, att han blefve ren, så blefve här nödvändigt att utlägga mer till äng och kanske mer till mulbete. Landtman får här 6:te kornet, men kanske om han inte lade henne i sträng och handterade henne på sitt ömma sätt, skulle han få 7:de kornet. Jag svarar: att, som spillrågen sår sig sjelf öfver nästan hela riket, äfven det som spilles växer upp och är en krydda för boskapen till det andra grofvare gräset. När jag blir hushållare, vill jag försöka, om det inte är möjligt få en evig råg, som nog skulle styrka mulbetet.

Tvekast är då tvenne diken eller mullvallar följa nära hvarandra och äro tre à fyra alnar dem emellan: dessa äro skiljemärken emellan socknarne och byarne.

Drängen, som skjutsade, var mycket enfaldig; inte dum, uppriktig, laglydig, dels af dygd, dels af fruktan för straff, hvilket ord hade mycken impression hos honom. Kunde intet läsa i bok. Jag frågade honom, hvad ett tjog gåspennor kostar här på orten? Svar: 8 styfver milen för skjutsen. Vi confererade tills vi förstodo hvarandra, då jag lärde af honom, att frågan borde i dessa ordtermer förestäl-

las: Hvad kostar en snes gåsfjädrar, som duga att skrifu med? Han visste inte. Andra frågan: Hvad kostar då en snes svanefjädrar här på orten? Svar: Jag röker ingen tobak? Jag talte vänligt och väl med honom, tills vi åter förstodo hvarandra och blef då meningen: de som röka tobak, köpa svanfjädrar att sätta omkring munstycket på tobakspipan och som jag inte rökar tobak, köper jag heller icke några svanepennor. Hactenus bene. Fråga: hörde du skotten i måndags från svanjagten? Svar: kanske jag hörde dem, men jag hörde inte, om jag hörde dem. Det är så med oss som med stuten för år, när han spännas för, går han hela dagen och går dit han blir körd och så är det ock med mig. Jag hör ingenting, jag ser ingenting. — Jag efterfrågade vidare hans sysslor och lön: hans syssla var att stilla boskapen, 16 par kreatur, medan pigan mjölkar. Hans husbonde har 16 par hästar. Hans lön var 20 dr smt och kläder, och räknades intet för dräng utan så der för pajke (pojke). De andra drängarne ha ingen penningelön utan utsäde: 1:ste drängen sår 1 tunna råg och 1 tunna korn, 2:dre drängen 5 skäppor råg och 1 tunna korn, 3:dje drängen 4 skäppor råg och 4 skäppor korn, 4:de drängen penningelön 20 dr smt och kläder till hvar och en: kan räknas till 12 dr smt.

HAMMARLÖFS by och kyrka: Papaver Rheas i diken. Här på orten inga skyttar: grå gässen gå i säden utan beskattning.

VEMMERLÖF. På fäladen vipor till tusental.

GYLLE prestgård. Kyrkoherden Johan Pflucht, som Archiatern Linnæus berömmar i sin Skånska resa såsom den curieusaste, var nu död för några månader sedan. Men dess samling fick jag någorlunda bese. Uppstoppade djur, fiskar, foglar, stenar och antiqvitetspersedlar hängde under taket i dess sal, och i sin bibliotekskammare hade han hvarjehanda artificialia antiqvaria, något litet af mineralier, snäckor, några örter, målningar, magisterbref och kartan öfver Amerika, tryckta på hvitt sidentyg, en myntsamling, leksaker och annat dylikt, några ormar i bränvin, elghorn och renhorn, som berättades för visso vara funna i en torfmosse för 40 år sedan i Ahlstad socken här i granskapet. Ibland fisksamlingen i taket hänger gälet eller ganen, $\frac{1}{2}$ aln lång af någon stor fisk, som var både säker och tydlig hygro-

meter. På sparrarne i taket voro skrifna tänkespråk ur Bibeln, som väl applicerades till Naturaliesamlingen t. ex. »Job 12 v. 7. Sannerliga fråga dock djuren: de skola lärat dig. Och fiskarne i hafvet skola förkunna't dig». »Ps. 32 v. 9. Varer icke såsom hästar och mular, som intet förstånd hafva». »Jerem. 8 v. 7. En stork under himmelen vet sin tid».

GILLES DÖS, en plats af 3 stora stenar, upphöjda af andra liksom på pelare, i Gislöfs församling, annex till Dal-köpinge, förmenas varit något grifteplats i hedenhös, blef på höga vederbörandes tillstädjelse för några år sedan illa medfaren eller raserad. De tvenne yttersta stenarne, som voro af klocksten, klingade som silfver, hvaraf de förmodade finna silfver in i stenen. Folkets berättelse om dessa: att här bott jättar och troll.

IFRÅN GYLLE TILL MARKIE.

STORA MARKIE. Landet begynte nu bli likt det vid Lund, att vi nu Senecio, Cichorium och Echium hade till ymnigare följeslagare, och stengårdar sågo vi ock med.

ANDERSLÖFS gästgifvaregård, 1 mil från Gylle. Kyrkan hade högt och spetsigt torn, som var här på orten rart. Ett stridt regn gjorde våra saker fuktiga, ty här var intet skjul. IFRÅN Anderslöv förbi Hönsinge.

ÖSTRA VEMMENHÖG. Runsten stod på högra handen om vägen något lågt. En torfmosse af god bräntorf låg på venstra handen i en liten sidd emellan höjderna, så att mossen var högre än trakterna eller vångarne omkring. Landtmånen begynte nu bli något skiljaktig af små långkullar eller sandåsar.

Diken, som de kalla, eller uppkastade jordvallar, hvilka hittills varit brukligare, begynte nu att bli sparsammare, och i stället stengårdar påbygda med flatgårdsgårdar som vid Helsingborgstrakten.

ALMAREHÖGAR, 3 stycken på högra handen utmed vägen på en sandhöjd. I backen en grop, der man hemtat till väglagnings. Flintstenar och kalkstenar, sådana vi funnit förut vid stränderna, lågo inneslutna i backen.

SKIFVARP 1 1/2 mil. Hampan låg ute att rötas. Röttes, allt efter som det kommer regn till, 3 à 4 veckor, men den som skall till frö, står qvar på roten ännu och

mognar lika med kornet, då den upptages, bankas eller tröskas ute på marken, lägges sedan att rötas, torkas i ugnen, brytes, skäktas, häcklas och spinnes.

Ifrån Skifvarp efter half mil till hafvet. Vid Brunstorp eller fiskläge voro uppresta stenar i lång fyrkant och inbegrepo en plats som en stor kyrka. Strax bredvid voro ock några stenar uppresta. Landet begynte nu bli likare våra norra orter, som Valle härad i Vestergylln, af kullar med buskar mest af hassel och slån. Körde till Gundralöfs herregård, men ännu inte blef man varse någon enebuske. Vägen var sandig, aftonen mörk och kall.

YSTAD. Logement hos Staffan Albrectsson vid bryggan. Svarfvare kallades här rockedrejare. I gården uppbygdes nya hus, lerhus. Leran var islagen i väggen och åter torkad, gjorde grofva sprickor, som nu skola späckas med bruk af kalk.

Kalken var från Andrarum, grå, arbetades till bruk med först en skäppa sands blandning till en tunna kalk, något däfvén. Då denna sanden väl blandat sig, slogs åter en skäppa sand till. Kalktunnan kostar 24 styfver.

Korsverkshus uppbygdes ock med obränd tegel, som vi sedan sågo tillverkas utanför staden. I stugukammaren var taket tillämnadt med spröt, som voro omlindade med halm och fogade intill hvarandra, hvarpå sedan slogs bruk, hvilket hvitlimmades.

I salen var en rätt artig spis, som af husegaren var inventerad. Spisen var ordinärt bygd, men hade den olägenheten, att han rökte. Egaren hade försökt att ändra honom på åtskilligt vis, men allt förgäfves, tills han ändtligen uppfann att mura in i spisen en liten spis, som i den ena vrån i spisen hade till skorsten en tegelpanna upprest, att det blef drag ifrån nedersta spisen i den öfversta, som dref röken upp. Jag skulle ock tro, att detta draget, sedan spjället är skjutet, gör en cirkulation af luften inne i rummet, att värmen mer tempereras och intet håller sig alldeles vid taket, som sker i många rum särdeles der inte är godt golf.

Augustus 20.

Den 20 augusti kl. 12 skedde resan från Ystad genom norra tullen, men veks åt höger eller österut.

Efter $\frac{1}{4}$ mil låg *Öja* kyrka på venstra handen.

HERRESTADS by, kyrka, gästgifvaregård och säteri $\frac{3}{8}$ från *Öja* eller $\frac{5}{8}$ från *Ystad*. Gästgifvaretaflan var den präktigaste jag sett i riket för den anvisning den gaf.

Säteriet låg strax bredvid och intill kyrkan, tillhörigt Grefve Hård. Säteriet hade ett vackert stenhus, som nu stod under byggnad, uppdraget till 2 våningar med 9 fönsterluftr på långsidan. Byggningssten dertill upptages här på egorna. Kalken var hvit som krita ifrån Bjersjöladugård. 3 tunnor kalk saturerades med 4 tunnor sand. Gips brändes af den franska. Huru skall gips brännas? Se Vetenskapsakademiens handlingar.

Trädgården norr om byggningen om 6 tunnland jord hade åtskilliga fruktträn såsom af *äpplen*: holländsk pip-ping, bonderosor, jernäpplen, pigeonäpple, renetter, gröna och bruna, borstoffer, och af *päron*: bunkeltiner, sockerpäron, taffelpäron och kanelpäron. Vidare valnötsträd, körsbärs-träd, 2 buskar pimpernötter, 14 taxer (dessa propageras med qvistar; de skäras till hälften böjas ned i jorden att taga rot och flyttas sedan ut från trädet då de afskäras), lambertinska nötter.

Häckar af liguster, rätt vackra, klippta i torn och hvalffaconer samt afvenbokshäckar funnos äfven samt lusthus på turkiska maneret, fyrkantigt, med spiralfönster och soffor inuti, och vattenkonst. Orangeriväxter funnos inga förutom fikonsträd; vilda kastanjer, stora och många.

Ifrån trädgården norr om gick en allé af unga löfträd (45 stycken och 7 alnar emellan hvar) till 2:ne dammar, som hade rudor och något karp, omgifna med hassel och pil. Härifrån, genom pumpstocken, gafs vatten till vattenkonsten.

Tegelbruk: tegel brändes med torf.

På gästgifvaregården låg en sten, flat som en skälsten och lagom hög att sitta på: i denna voro uthuggna runska karakterer, som förklaras:

*Tröttom sitta på mig bäst
och tungom hjälper jag till häst*

NIHILI PENDO.

Detta har en gästgifvare med namn Peträus, som varit literat, låtit uthugga.

SVENSTORPS mölla låg djupt nedför backen vid Köpinge å, som skiljer Malmöhus och Kristianstads län. Öfver ån var vad och icke någon brygga.

TOSTERUPS säteri, kyrka, jus patronatus, Öfverste Barnekow tillhörigt, låg åt venstra handen, ett stycke från vägen. Bättre fram emellan kyrkan och vägen var en skön ekeskog, en stor raritet på de orter, vi någon tid uppehållit oss: var inhägnad med en stengårdsgård.

BOSKAP skön, stor och förträfflig. Kon bar ett jufver, stort som nästan ett ämbar.

I träsket vid Tosterups smedja, växte *Poa gigantea*. Änder, vilda och tama; ett storkbo i ett träd 6 alnar ungefär från jorden. »Storcken offrar hvar år antingen ett ägg eller unge», sade smeden, »har i år 6 ägg, förer hem till boet ormar, ål, gäddor om alnslängd (om han inte ljuger), skyr för obekant folk, men de bekanta frågar han inte stort efter; dem kan han gå nära på 8 à 10 steg».

BOLLERUPS säteri, by och kyrka restes förbi i skymningen, att intet hades tillfälle se på herregården. Kalkflisa, sådan som vid Kinnekulle eller Öland, var i byn. Ifrån byn en stenbro, icke länge sedan byggd. Pojken, som skjutade, körde galet. Han mente per compendium, men vi kommo intet ut. Måste i mörkret finna på att omgå ängarne, tills vi träffade vägen.

TOMMARP, annex till Gladsax. Innan man kom fram emot byn, var här ett stenbrott af alfvarsten till likstenar och dylikt. Grafvarne voro djupa och stodo nu under vatten. Stenen var en alfvarsten, lik Ölands eller Kinnekulles, men fast och hård, blyfärgad. Petrificater ibland styckena på vallen funnos inga.

Tommarp har fordom varit en stad. Rudera af en gammal mur, som hört till ett kloster, deri en bonde har sitt fårhus, äro ännu qvar och här och der i byn hvälfda källare; förmenades hafva haft vid Cimbrishamn sina fartyg.

JÄRRESTA backe, innan man kom till Järresta by, hade en fin sandskiffer, grå, blandad med någon alfvarskiffer. Cimbris å restes öfver.

CIMBRISHAMN, en liten stad, har korsverks- och lerhus; tegeltak blandade med torftak. Vinrankor prydde en vägg nordväst om kyrkan hos postmästare Vetterberg. Ifrån

Cimbrishamn genom Grästorps by. Landtmånen här ganska stenig, och aldrig har jag sett så många gärdesgårdar på något ställe.

HAMMENHÖG, 2 mil från Herrestad. Häradsbyggingen, envåning af sten med tegeltak, läser knappt ha sin like i Sverige. Är uppbyggd 1753 under häradshöfding Neanders direction.

En skata skjuten; skatan äter kycklingarne för bonden. Skjutsbonden mycket begärlig att få henne att hänga öfver hästen i stallspiltan. Hon hänger der som en Numen tutelare. Jag hade ock en flinta, som var corroderad att der var hål på henne. Denna kallade bonden en marsten, som de taga att äfven tillika med skatan hänga öfver hästen, att maran icke skall rida dem.

GLADSAX prestegård; till kyrkoherden.

Midt i byn 2 stora fiskedammar med rudor och karussor, af hvilka en efter behag uttappades, att han blef torr. Om sådana vore uppåt landet i byarne, vore icke enda förmån af fisken, utan vore äfven tillfälle för gäss.

Pilar, planterade och på dem bundna grenar af slån-bär att boskapen icke skall skubba sig emot trädet och förskämma detsamma.

Fiskedammar, som här tjena intet särdeles, om de äro aflägsna från byn, ty: 1:o är bättre tillfälle att stjäla i dem; 2:o tillfälle för änder, som förtära rommen, att utöda fisken; 3:o att såsom här skedde ett år, ankorna föra med sig fiskrom af gäddor, som växa till och framdeles förstöra rudorna och annan fisk. Dammen här uttappades, då man uttog på bottnen några och tjugo lass gödsel, som var så god som den fås efter boskapen, ty dammen ligger så att allt hvad som rinner ut från dyngstackarne stannar der och sedermera sätter sig som ett sediment i botten.

Efter middagen till Gladsax hallar att bese ödelagda skarpningarne sydost från kyrkan, der hallarne sluta i vester, $\frac{1}{8}$ mil från kyrkan.

Augustus 22.

Skarpningar voro här tvänne, men icke synnerligt stora. Den västligaste var störst och kallades ympan. Till blymalm syntes nu intet spår, emedan den var igenfallen. Är öde-

lagd för några och tjugo år sedan. I stengårdsgården fans i stenarne, som voro här upptagne, crystaliserad lysspat, äfven ocrystaliserad, grön, violet, hvit, grå.

Växter voro här åtskilliga. Hedera högst i bergsidan till myckenhet, klädde berget som en tapet.

ÅKERBRUK. Landtmån här i Gladsax är dels ler, mullblandadt, dels mullblandad sand, dels ock ren sand.

Förr ha de sått vinterråg efter kornet, tills de blefvo utfattige nästan, men för 7 år tillbaka är begynt med Larsmessoråg, som lyckas bättre. Sås veckan efter Larsmessan på fäladsmark, gödd; de fingo de 3 första åren 20:de kornet, så länge rågen såddes första gången i hvar vång, men sedan ha de fått allena 12:te och 14:de kornet af egen råg till säde. Till utsäde brukas här intet att byta ifrån andra orter, utan i det stället sås på det lösaste och magraste stället den säd man ärnar till utsäde, hvilket lyckas bättre än att taga af den som vuxit på fetaste jorden. Åkern ristass, sen tväras, så harfvas, så gödes med gödsel, ärjas, nederharfvas: så gör adelsman och vulgus likaledes.

Gödsel köres ut på fäladsmarken antingen före eller efter regn. Vid midsommarstiden ärjes gödseln ned så snart man kan; ligger så till fram emot säningstiden. Då ärjes, sås och harfvas. Nb. Harfven är med 60 träpinnar, harfven drages i fullt traf af hästarne undantagande för hafre.

Vält (rull) brukas intet till råg, men allena till kornet, och det för den omständighet, att åkern skall bli jämnare för lien vid afhuggningen.

Hvete brukas på samma sätt som rågen.

Korn. Frågas, om det är indifferent att harfva kornet antingen strax efter det man sått eller dröja en vecka efter? Det senare är här på orten försökt, om icke med nytta, dock utan skada, hvarvid dock påminnes, att der jorden är lera och hon sätter en skorpa på, torde intet vara otjenligt att hjälpa kornet upp, som annars tvingas, om intet alldeles förtryckes.

I Skåne brukas mest örökt malt, men på sina ställen ha de kakelugn i kölnan, att ingen rök må röra malten. Vindtorkadt malt ger hvitt dricka.

Rågen: larsmessorågen afskäres med deras vanliga mäjor, men hugges in åt åkern att den afhuggna faller till den stående och bindes strax; men vinterrågen i byarne

omkring afskäres på skåningars vana sätt, att han lägges i sträng och hugges ifrån åkern.

Bohvelte har hittills, der vi öfverfarit, ej varit till så stor myckenhet, men berättas att härifrån uppåt Christianstad skall vara förmämligaste trakten der den brukas. Bohvelte sås på sandig mark, som intet är våt. Jorden, som legat 7 à 9 år i träde, ristats strax om våren; gödes intet, tväras emot sädestiden först i maj månad, sås, harfvas; sås intet tjockt utan tunt, att handen tages allena half, då man af annor säd tager handen full, men i bästa jorden (mullblandad sand, som hvarken ligger högt eller sankt) sås här än tunnare. Bohvetet sätter frukt 3 gånger, det är: de nedersta mogna först, som gerna förgå, dernäst de mellersta; när detta är svart och det öfversta brunt, då tages skörden upp. Besynnerligt att efter honom växer sådd i 2 år, först vinterråg, som ger 6:te kornet och andra året åter vinterråg, som ger 2:dra, högst 3:dje kornet. Men med korn är icke proberadt. Skäres af som annor säd, men börjas först att skäras inåt åkern och sen tillbaka ifrån åkern, som gör en snor, på det att bohvetet skall ligga och mogna af saften af stjelen. Regn skadar det icke; kan ligga 8 à 12 dagar, tröskas intet hårdt som annan säd, utan saktare, liksom klappas, kastas och rensas som annan säd. Af den lättaste, som i kastningen faller närmast, tages till utsäde. Halmen skäres till hackelse, gifves ock till foder åt oxar, men då måste de dermed strax afspisas, ty sedan oxen fått smak på sädeshalmen, går han inte gerna på att förtära bohveltehalmen.

Bohveltevången, der bohvelte sås, är 3 år i säde och 9 år i träde. Se föregående.

HINDER FÖR FOLKFÖRÖKELSEN:

1:o Mödrarnes vana här på orten att ha sina späda barn i sängen hos sig, då det händer att dessa förqväfas. Vagga brukas här annars, men sker dock beklagligen, att de fattiga barnen på detta sättet omkomma.

2:o Brist på förfarna läkare att undsätta allmogen vid farliga farsoter. De söka väl sina vise män och kvinnor vid slika tillfällen, men desse äro usla läkare.

3:o Bränvins förtidiga och öfverflödiga njutande förorsakar sjukdomar, såsom hektik, raseri att de stupa halsen af sig. Frågades, om de intet här rymma af landet, som

nedåt Trelleborgssidan? Nej de trivas bäst hemma, om icke någon soldat kan stjåla en båt öfver till Bornholm, som härifrån synes söderut.

NOMINA: Jeppe, Jens, Fader, Algot, Arvast, Torkel, Trufved, Pelle, Lasse. Aida, Sine, Marne, Kerstina, Karena, Ingar, Sissa, Moder, Töre, Bengta, Dorta, Olu.

MUNKABERG, den högste kulle eller backe under denna horisonten, ett par stenkast vester om prestgården, var på denna sida föga hög, men på fransidan långsluttande hela fjerdingsvägen ned till Järrestad. Här på denna backe kunde man räkna 18 kyrkor:

Österut: Gladsax, Cimbrishamn, Cimbris.

Söderut: Järrestad, Hofby, Bolshög, Borreby, Vallby.

Västerut: Hannas, Hammenhög, Herrestad, Ingelstad, Bollerup, Tommarp, Smedstorp, Stiby, Wemmerlöf.

Norrut: Mellby.

SMEDSTORP 1 $\frac{1}{4}$ mil ifrån Gladsax: stenbrott och stenhuggeri af samma slags sten, som vid Tommarp.

KLÄDEDRÄGTEN var här i mina ögon ovanlig mot den, som brukas uppåt landet. Tvänne personer, en klädd som ordinairt upp i landet i Västergyllen eller Småland, den andra klädd efter ortens härvarande bruk, skildes ungefär som en taskekräfta är skild från en annan; quamvis differant specie, genere tamen conveniunt.

Hatten: brämet var upptvingadt omkring hattkullen, som en skål, så att, om det vore möjligt ibland petrificaterna finna en petrificerad skånsk hatt, skulle han icke allenast i ett cabinet vara en rar piece, utan ock tjäna till snusqvarn. Emellertid var denna faconen på hatten bättre och starkare än våra hattar upp i landet. Han behöfdes intet fästas upp, ty han stod af sig sjelf och bonden kan beqvämligare dricka vatten med denna, än våra bönder upp åt landet med sina hattar. Dessutom behöfver han intet se till, att han sätter honom rätt på hufvudet, ty som han är i rund form, kan han sätta honom på hvilken sida han behagar.

Halsdukar brukas intet, utan en liten veckkrage, sådane man ser på gamla svenska contrefaiter.

Bondens innersta tröja kallas krifi (kryp i), 2:ra fari, 3:dje binnelivet, 4:de Slommerom (reserock).

1. Krifi är af linne, blaggarn och dylikt: räcker till ryggslutet och är efter livet (lifvet).

2. Fari är af vallmar, blått eller svart, räcker till låret, är något vid som en liten nattkofta.

3. Binnelivet är af sämskskinn som ett lifstykke, räcker öfver bröstet och är spänd om lifvet. Ut i den äro häktor eller hakar, hvaruti de yttersta par byxorna ihakas.

4. Slommerom är en reserock, sådan som brukas allmänt till kyrkerock i öfra riket, men så vid, att han går utöfver binnelivet, fari och krifi.

Om sommaren brukar bonden allena i arbete ett par linbyxor, som räcka nästan till skon, men när han skall ut på farväg, tager han på sig fler allt efter stället han reser till. Då brukar han ock allena krifi och fari, men om vintern brukar han i ondt väder alltsammans.

Klädedräkten som står förut är sommar-kyrkodräkten, då han är klädd i fari.

Väster om Gladsax by finnes i en mosse jord eller dy, hvarur de svarta kläder, och folket säger, att bönderna svarta bättre sina kläder, än färgaren svart kläde, men vid Vemmerlöf, vester ifrån Gladsax, finnes ännu förträffligare jord till svart färg.

Tröjan var lång som till byxlinningen med några rynkor och lifvet var midt på ryggen och bakstyckena der smalskurna till 1 kvarter tillsammans.

Byxorna voro väldiga, stora och vida, räckte på tjockbenet, der de voro rynkade med en linning, som allmänt på en skjorta, och gick i ett par sådana byxor lika så mycket som i en skjorta eller 4 aln. tyg, 1 aln bredt. Tröjan och byxorna voro svarta. Inunder dem var hvit tröja, 2 tum sidare än den yttre, och under byxorna ett par linbyxor.

BÖNDEN tröskar här sin säd sjelf, men adelsman, presten och ståndsperson leger tröskekarlar, som komma ned ifrån Halland, då de betala för 20 skäppor tröskad säd 12 styfver, men för hvete en styfver skäppan. Två tröskekarlar tröska om dagen 20 skäppor tillsammans, förtjena således 6 öre S:mt och maten.

En inspektor i orten sädde 11 skäppor hvete, sålde derefter hvete för 500 D:r S:mt och fick 13 D:r S:m tunnan, sex skäppor på tunnan: räkna nu ut, hvilket kornet han fått?

GLADSAX KYRKA. Tvänne barn döptes. Faddrar voro ungefär halft tjog, men presten skrifver intet upp mer än tre. Då psalmen sjöngs efter predikan, gick en väldig hop ur sina bänkar fram till koret och offrade och därifrån till barnet. Detta välgerningsprof och sed vore väl intet att akta, om intet det skedde par ambition att vilja visa sig, att de offra icke allenast till presten och klockaren utan ock till barnet: till presten på altaret 6 öre, till klockaren i hans stol 1 à 2 öre, till barnet i stolen en specie eller mer. På högtiderna, Jul, Påsk och Pingst offrar hela församlingen, så många som kunna gå fram, både till klockaren och presten.

Hustrun, som bar barnet, hade en svart kåpa på axlarna, som var lagd i veck såsom på en manschett och räckte ned på barnet, och om hufvudet ett gnidet kläde.

Alla hustrurna hade hvitt kläde om hufvudet med tvänne nästan kvartersbreda skynken med tvärspetsar och räckte till midjan.

Palad heter särken eller den innersta, men det de kalla särk här, är likt pigornas dräkt i Vingåker, en hel lifklädning, öfverst som ett lifstykke och därpå rynkad midt på lifvet som en kjortel, hvilken skall vara så vid, att då hon stiger in uti honom med ena foten, skall hon kunna lyfta upp honom så högt hon räcker med den andra handen.

BRÄNNTORF fans här, den förnämsta jag sett i Sverige. Han var mörk, solid och osar intet så mycket som annan torf; i början ryker han som kol, men då han brunnit litet, är röken förbi och sedan conserverar han sig länge och behåller elden, att man för honom kan steka en stek, utan ringaste ansmak. Denna torf uppgräfvos några bösse-skott norr om byn, men begynner att fela. Stället har i forna dagar varit en sjö eller rättare sagdt uppdämdt ställe. Och finna de der ännu till myckenhet eller öfverallt mossar $\frac{1}{4}$ väg i omkretsen. Denna är 4 alnar djup ungefärligen, men gräfva de djupare, så komma de till sand och mussleskal, och vatten möter dem då öfverflödigt.

PROVINCIALSCHÄFERN bodde här i byn i en bondestuga. Jag var inom att bese hans plantage, men till sådant var ännu intet någon plats, ty han hade intet fått något stadigt boställe, som tycktes komma an på dess antecessor, hvilken haft tillstånd att utvälja ett sådant hemman, hvar-

till ledighet fanns, så vida sådant fans i byn; hvilken omständighet provincialschäfern berättade sig på behörig ort gifvit tillkänna.

SILLAKE låtes i en kopparkittel och dermed färga de grönt på ylle, men garnet blirvet något skört.

SPANSKA FLUGOR finnas på askarne vid midsommartiden, så att de äfven här kunde samlas till apotekarnes tjänst.

FISK, som vid Cimbrishamn och Gladsax fås:

Lax, merändels året genom. Den de få om vintern mellan Bornholm och Cimbrishamn är bäst. Torsk, strömming eller sill.

Tobis, som är de fattiga till mycken tjänst, ty för i styfver fås till 5 à 6 personer eller en kruka om ett par kannor för en styfver. Denna salta de intet utan ätes den antingen färsk eller torr. Den kokas med gula rötter (morötter) och smakar intet illa. Duger ock att äta speke med ett glas vin på, om man det hafver.

Flundror, buttor och slättor äro bruna på en sida. Stenbit fås här, men ätes intet eller tages intet.

Stör, till 4 pund, har tvärsrandigt kött, mörkare och ljusare, mörkt under de styfva fjällfläckarne, men ljust kött deremellan.

Ål- och tobisfisket är här skattlagdt, men andra fiskslag fiska de allmänneligen.

SKÅLHUNDAR finnas här och skjutas på skälstenar. Är här till myckenhet, att de äta upp laxen på krokarne.

MARSVIN fås något af. Af späcket, som sitter utan på, koka de tran, och köttet insyltar och äter fattigt folk. Denna tran duger intet till läder eller skinn, ty han drager sig för starkt igenom, utan brukas i lampor, ty af talg consumeras här ingenting i brist deraf; bonden slaktar intet någon boskap, om icke en gammal utlefvad ko får tjena hans visthus, utan aflåter den, om han har någon att sälja, till stallning på heiregård.

Sex skeppor = en tunna, 20 skeppor = ett pund, ett pund råg är då 20 skeppor, ett pund hvete etc.

BONDEFÖRSIGTIGHET att sälja säd: När bonden kastar, hämtar han upp till egen förnödenhet det tyngsta, som faller längst fram, men det lättaste, som intet faller så

långt fram, det säljer han. Om vårt mått vore efter vigten, då frågas, hvilket vore bäst? I Upland mätes salt i minut, väges i Vestergötland, mätes i Skåne. Tjära mätes tunnetals i Vestergötland, väges i Dalarne. Humle väges i Upland och Vestergötland, mätes i Landskrona. Af göingen och småländingen får man köpa både med vikt och mått.

Här brukas att ha hus åt svinen på vången, som ligger i träde, der de gå hela sommaren öfver.

HÄSTAR, skabbiga förleden vår. Huggormar koktes sönder, tills allt köttet var från benen, af spadet gafs hästen in några skedblad, deraf skabbet slog ut, som sedan öfverströks med tjära, hvilken hastigt öfverströks med ett hett torfjern.

Annan cur mot hästeskabbe: att hästen ätit sig frisk. Hästen sattes in och fodrades med bästa hö. Sedan släptes han ut på en skön äng, der gräs stod honom under buken, der han ätit så skabben gick bort.

DRÄNGENS LÖN är här på orten 3 skeppor korn och 3 tunnor hafre, utfående han dessutom kläder, som han kan slita året öfver, men består dock i vissa persedlar: en vadmalsklädning, skinn till en pels, linbyxor, strumpor, vantar, 2 skjortor, ett par stöflar eller 2 par skor. Träskor köper han sjelf. Hatt och mössa köper han sjelf.

Drängen ger till presten i tionde om året här i häradet en tunna hafre. Tjenstedrängen krusar intet mycket för bonden eller matmodern. Han kallar honom, som han heter t. ex. Anders Lars och henne Kerstina, lyfter aldrig på hatten inne i huset. Är han i tjänst hos någon förmögen eller hederlig bonde, som har vacker dotter, säger han kära får eller kära mor.

FRIERI i Göinge härad: Friaren frågar: »Huru mycket vill I ge med Er dotter, kära far?» Säger han för litet, så svarar friaren: »då vill jag intet ha Er dotter». Då kan dottern stiga fram och be sin far lägga 100 dr till. Svarar friaren nej, så säger hon: »så lägg då till några ök eller oxar eller några får till dess drängen blir nöjd», och då sker trolofningen.

Resan skedde från Gladsax prestegård norrut och Hr Provincialschäfern, mäster Olander var god och gjorde oss sällskap till Andrarum. Trakten utanföre var nog stenig och lemnade godt rum till trädplantering på denna skoglösa ort. Ändteligen förekommo stora sandbackar.

BASKEMÖLLA och fiskeläge $\frac{1}{2}$ mil ungefär från Gladsax. Här bo 22 fiskare, som fiska samma slag, som beskrefs vid Gladsax, ty detta fiskeläge ligger i Gladsax socken. Tobis- och ålfisket är skattlagdt.

Ifrån Baskemölla voro sandbackar, beprydda med bohvete. Vid Baskemölla satt en hop barn och torkade tobis uppspända på magra gräsullen och vände honom med en räfsa. Sandmarken eller sandbackarne voro hvitaktiga af bohvete, och marken pryddes öfverflödigt af vackra (*Stoechas citrina*) som var blandad med *Trifolium Lagopus*.

KROMDALA lund af ekeskog reste vi förbi; låg på högra handen. Bohvetevång som tillförene på magra sanden.

VIKS fiskeläge låg nedanför backen på högra handen och barn sutto här och ansade tobistorkningen som vid Baskemölla. En skeppa torr tobis kostade 1 dr smt.

RÖRUM, gästgifvaregård, by och kyrka, 1 mil från Gladsax. Vägen och gatorna voro här stensatta.

Nu kördes kornet in, som slogs ut på gården och derifrån inskaffades i ladan.

STENSHUFVUD syntes norr åt $\frac{1}{2}$ väg från byn.

Emellan Rörum och framemot Mellby kyrka eller Svabesholms by var vacker trakt af buskar, hassel och afvenbok (här purrig bok kallad), förnämligast blandad med slånbär, lind och al.

Melampyrum (natt och dag) stod ännu i blomma med *Senecio Jacobaea*, och var denna trakt, hörande till Rörums och Svabesholms by, icke oangenäm.

SVABESHOLM $\frac{1}{4}$ från Rörum. Här i byn är ryttmästareboställe vid N. Skånska kavalleriet.

ESPERÖDS rusthåll låg på högra handen efter $\frac{1}{4}$ väg, då man åter kom till hafvet, som lemnades vid Vik eller Stenshufvud. Rusthållet består hälften af hemmantal, hälften af ålfiske. Egaren är lieutenant Öberg, som arrenderar bort fisket till hälften.

KIVIK, fiskläge, låg söderut, deräst båtarne utgingo till att gå i vrak på sillfiskeri. Detta bör så förstås:

Hvar båt lägger ut sina sillgarn, som hafva lätta synken och stora flöten, hvilka hålla näten flytande. Fiskaren tager ned seglet och drar årorna in och låter båten gå för

våg och vind hela natten, tills dager blir, då han sofver emellertid, och så harfvar han in sina garn, ror till land och tager fisken ur. I båten äro 2 eller 4 karlar allt som båten är stor till, och äro här öfver 100 båtar.

HVITEMÖLLE, fiskeläge, $\frac{1}{4}$ väg från Kivik, restes förbi, lämnande vi Hvitaby kyrka och Torups herregård på venstra handen. På högra handen jemte landsvägen voro af ålderdomen uppresta domarestenar.

Frammot Raflunda kyrka blef drängen okunnig om vägen, determinerade sig åt venster, som var galet, tills man i byn fick underrättelse att man bort taga vägen åt höger.

Tobaksplantor voro här i byn upphängda på hasselspröt. De på stjelkarne qvarsittande långa tjufvarna utmärkte försumlig skötsel eller okunnighet.

Hyll växte, hvars stam var tjock som låret och barken som på en gammal tall, hvarfvig liksom ett träd.

Ifrån Raflunda kyrka var sandbackar hela vägen bortåt till Brösarp $\frac{1}{2}$ mil. Den väg, som vi reste, var mindre gen; ty skjutspojken fumlade åter om vägen, tog åt venster, der man hade bort taga åt höger. Vägarne föreföllo mig åter suspecta, emedan bohvetet växte emellan hjulspåren under vagnen; men här fick jag tillfälle se orsaken, hvarföre på flera ställen vägarne äro ofta gräslupna och allena spåren synliga. Orsaken är, att här brukas inga kärror utan vagnar. Då hästarne äro för vagnen, gå hvardera i sitt hjulspår, men för kärra måste en häst gå midt emellan. Häst under sadel går ock gerna i hjulspåret, hvaraf hände, att bohvetet stod qvar orördt emellan hjulspåren. Här var mera bohvete än jag någonsin förestält mig; det gjorde dessa magra sandkullarna fruktbara med ett svagt säde.

Raphanus var häribland ett stort ogräs. Iberis hade nu släpt sina frön. Jasiones sidostånd voro i blomma.

BRÖSARP, gästgifvaregård, by och kyrka, $1\frac{1}{2}$ mil från Rörum. Jag hade svårt att säga, hvar skogsbygden begyntes, ty några buskar äro ingen särdeles skog; derföre föresatte jag mig att räkna ifrån förste enebuske, som förekom emellan Raflunda och Brösarp.

Brösarp, nattläger.

Gamma, en korgvagn eller vagnkorg med gamla hjul under att ge hö uti för öken, som drifvas dit öfver vintern. Korgen var aflång, men flätad af spröt på samma

sätt som gärdesgårdarne här i Skåne. Han var på hjul att han kunde flyttas, särdeles att lättare komma från snödrifvorna om vintern.

Häradsbyggningen var af korsvirke ett vackert hus. Häradssalen var afskrankad, att allmogen fick stå emellan dörren och skranket. Främst stod ett ovalt bord, dervid häradshöfdingen præsiderar, men på sidorna af rummet 2:ne långbord, vid hvilka nämndemännen såto, och parternas ställe var emellan dessa 3 borden.

Augustus 25.

Utanför Brösarp var en angenäm dal, hvilken ock var något bevuxen med bokträn. Denna varade en fjerdingsväg.

Bokarne torkade i spetsen, fornade i skotten. Då en bok börjar att forna i skotten, är man säker, att han icke länge conserverar sig, ty rötan löper snart ned, att han om 5 à 6 år är förskämd. Derföre borde en sådan strax sågas ned och ny planteras i stället, så framt icke bokeröta räknas för bästa jordmån att elevera plantor i stället. En bok, som kan fälla 30 lass ved, betales af slättbon ifrån 13 till 20 daler smt.

S:T OLOF, $\frac{5}{4}$ från Andrarum. St Olofs dyrkan är nu aflagd, sedan vite om 20 daler därpå är lagdt, som skett på kyrkoherdens drift och påstående, ehuru till hans egen förlust, då han däraf hade fjerde parten. Han bör här af få så mycket mer beröm, som denna församling är den minsta i Skåne.

Stackbonadklut, ett kläde som en hustru hade om hufvudet. Klädet var en quadratalen med bindlar på 2:ne mothörn, som veckades till en tredjedel och bands om hufvudet, så att knuten främst mot hufvudet var bunden. Detta var ock gnidet med en gnidsten.

ANDRARUMS alungrufva och verk. Bruket kallas Hinpticiterverket af allmogen.

Alungrufvan är belägen i Andrarums församling i Albo härad $3\frac{1}{2}$ mil från Ystad, $3\frac{1}{2}$ mil från Christianstad och 3 mil från Cimbrishamn.

Alunprocessen har Herr Archiatern Linnæus beskrifvit i Vestgötaresan.

Alunmalmen är horizontalt skifvig och brytes af en karl med en krokig jernhacka; några gossar om 9 år har han jemte sig, som skära sönder malmen i fina stycken, mindre än en handlofve. Andra eller litet äldre och starkare gossar — också hustrur — föra bort malmen i små skjutkärror. Karlen, som bryter malmen, har om dagen 10 öre smt, gossar, som skära sönder, 4 öre och gossar, som föra bort, 5 à 6 öre; alltså är detta ett artigt verk, som kan sys-selsätta äfven de små barnen, som icke sker vid jernbruk. Malmen rostas jemte en vägg af de gamla materiehögarne, aftändes vid botten med ved af bok och andra grenar och qvistar. Derpå lägges ungefärligen 1 alens höjd af malmen, som upptages efter lutningen i lutkaren och derpå något litet af obränd malm och så continueras med skifte af utlakad och ny materia tills det kommit lika högt med väggen eller den gamla högen, så framt som den icke slocknar. Emellertid lägges af den rostade malmen i lutkaren och pumpas vatten på, som gerna står ett dygn att låta saturera sig, hvilket visar sig genom vikten, men hvad gravitas specifica är ofvan vattnet skall jag intet säga. Vattnet eller luten tappas ut i ett annat kar och derifrån till lutbrunn och ifrån lutbrunn sedan efter behof in i blypannorna genom rännor. Luten kokas ett dygn och pannan lossas i ett svalkar, der luten står gerna en dag eller tills han svalnar; derifrån till ståndkaren, der han sätter crystallisation (saffian) på sidorna och en ockra på botten. Vattnet tappas ut och föres åter till dragbrunnen. Saffian slås ifrån bräddarne och lägges in i ett kar tills de få så mycket som behöfves till en raffinering; och då raffineras det med rent vatten och lutas derpå i raffinerkaren att sätta sig i karet; lägges upp i några bräder att alun skall fästa sig etc. Sedan slås karet sönder och alunen är färdig.

Ett sådant fat innehåller 25 tunnor alun, 10 tunnor sämre, som omkokas, och 8 tunnor vatten. 18 sådana fat hvar gång efter 14 dagar ge vacker alun. Verket begynnes om vartiden efter väderleken, årstiden och vattenförrådet och drifves till jul. Pannorna voro af bly, fyrsidiga och innehöllo, de dubbla 60 à 70 tunnor och de enkla hälften. Stora verket hade 2 pannhus. I stora huset 4 dubbla och 2 enkla, i södra huset 3 dubbla och 2 enkla. Lilla verket hade 2 enkla och 2 dubbla.

Grufvorna fördeltes i södra, norra och vestra verket, ty de voro skilda och skarpningarna hade nummer allt efter lutkaren.

Betjeningen och staten: 1 directeur (Hölling) ännu intet ankommen, 1 kamrerare: hofkamreraren Thomas Broomé, 2 inspectorer: Christian Malmström och Anders Troberg, 3 bokhållare: Carl Arsenius, Nic. Gram och Nicol. Tönning, 2 fogdar: Nic. Sandberg och Peter Borgström etc.

Handtverkare: Böckare 14 stycken, 2 med lön, skräddare 2, skomakare 2, rockedrejare 1, handskmakare 1, förut smed, kopparslagare 1 (gammal), smeder 2 (1 klensmed, 1 grofsmid), sämskmakare 1, gästgifvare 1 etc.

Detta var hvad jag har efter otydlig och till tiden otillräcklig anvisning kunnat observera, ty jalousi om sin vetenskap gör mycket hinder till konstens och vetenskaps förkofring. Intet vet jag hvad som vållade denna, ty att vara rädd att visa ett verk i fruktan att den, man visar det åt, kan bli successor eller att densamme kan anlägga ett nytt eller om etc. etc. — I anseende hvartill dessa observationer intet kunna göras allmänna.

Kapun kan educeras att handhafva kycklingar, på det hönan må bli ledig att upplägga en ny edition eller värpa, om så behagas. Fjädrarne i bröstet på honom plockas af och så baddas han med en nässelqvist. Om aftonen släppes han under ett såll tillika med kycklingarne under natten till morgonen. Han tycker sig hafva någon lisa af kycklingarne i anseende till sina brännesår, så att han intet är indifferent om deras tjenst, utan begynner på sitt sätt att plocka och locka dem och ändteligen blir det vänskap af och förstår han intet annat än att det är hans egna barn.

Orre. Här voro hemtamde en orre och en orrhöna, som gingo liksom höns in i huset. Värpa vilja de intet, att det är förgäfves få afvel af dem; de gå ock ut på gården att spatsera ibland, men äro stäcika på vingarne, att de icke kunna flyga, fast jag skulle tro, att sedan de gått hela 2 åren i huset lära de glömt den konsten att flyga. Hanen dels fägnar, dels oroar folket med sitt kuttrande och hväsande.

Slipstenar brukades här i byn dels af Helsingborgsslaget, dels Ramsingar, så kallade af Ramsåsa nedåt Ystadsidan. De förre, Helsingborgsens, äro att slipa jern på,

men gifva intet så god egg som de senare. Dessa köpas för 2 öre smt stycket och sågas sönder i formliga brynor. Det är den förnämsta sandsten jag sett att slipa pennknifvar på; annars brukas dessa Ramsås-stenar att stötas sönder och läggas på deras måje.

Augustus 28.

Den 28 augusti skedde resan ifrån Andrarum. Vid lilla verket höll der på att gjutas om en panna, som kringlades utan om med en simpel stenvmur.

Efter en half mil ett hemman, Rugeröd; hade än qvar en rökstuga på gamla viset utan spis.

Vackra ängar och ekeskog, blandad med bok och buskar af åtskilliga i Upland rara träd, var här till myckenhet, så att här varit ett präktigt tillfälle att botanicera suo tempore. Här förekom *Convallaria verticillata*, som jag intet träffat tillföre i hela resan.

En igelkott kallas här pingso. Skinnet flås af; en pinne trädes midtigenom, hvarmed han hålles in i en bakugn, uppvärmd öfver en panna, då flottet dryper af honom, som de sedan bruka till sina lampor.

HÖRRÖDS kyrka låg på höjden, ungefär $\frac{5}{4}$ mil ifrån verket (alunbruket kallas simpliciter »verket» deromkring och öfver hela slätten i Skåne). Och här fick man åter se bohvetetrakter öfver hela $\frac{1}{4}$ väg men *Stoechas citrina* intet så ymnig och präktig som vid Baskemölla.

TROLLE LID var en backe utföre i en sträckning af en tredjedels fjerdingsväg och stenig, att man kunnat köra både hals och ben af på en smal och stenig väg, med en vagn, som intet kunde åtmaka sig och passa efter de trånga hjulspåren, hvilka här på orten äro, och särdeles här, som intet var någon allmän landsväg.

DEGEBERGA, gästgifvaregård, by och kyrka, $\frac{7}{4}$ mil från Andrarum.

Inne hos gästgifvaren var *Stoechas citrina*. Jag frågade antingen till prydnad eller läkedom? Ty *Stoechas citrina*, med canderadt socker och lavendel sammanblandad, rökes för ögonfluss. Den som har öronverk röker med samma och låter gå upp genom en tratt i örat. *Stoechas* kallades här hedenblomma.

Här var såsom halffrämmande en halfstuderad person, som var skolmästare i Östra Herrestad i Ingelstads härad, Nils Sandmark, som studerat i Wexiö Gymnasium och nu hade sommarkondition hos en skeppare. Han frågade, om vi icke voro botanici. Jag svarade: vi klåpa med det. Der-öfver han blef hjerteligen glad. Han obligerade mig att gå ut, så ville han följa mig till Forsakar. (Se Linnés Skånska Resa p. 177). Mannen hade mycken curosité om botaniquen, kände mest alla förekommande örter, som han lärt af böcker och andra studerande, som han träffat. Vi funno då *Dianthus arenarius*, *Stoechas citrina*, *Thymus Serpyllum* med insektbo, *Geranium* och flera i sanden växande vegetabilier.

Ifrån Degeberga. Kyrkotornstaket af tegel var gammalt och mest förvittradt, att en *Sambucus* nu fann tjenligt ställe att växa derupå.

EFVERÖDS kyrka $\frac{3}{4}$ från Degeberga, korskyrka, tillbygd på norra sidan för tre år sedan, hade alla taken täckta med bly.

Utanför vängen en slät sandhed till Eskilstorp, som låg på högra handen.

LYNGSJÖ. Landet slätt och skoglöst till Lyngsjö gästgifvaregård, by och kyrka. Nattläger. Gästgifvaren Lindberg var en artig man och god hushållare, berömvärd för sina plantager och försök dermed.

Trädgårdsmusslan, som vi togo vid Malmö och som följt oss hit i vår vagn,ingo vi nu veta gagnet af: de bruka låta barn, som ha kikhosta, dricka ur den.

Honung slagtas sålunda: En liten grop gräfvdes stor som en kupas vidd. I denna sattes 1 pinne och ibland 2, som klyfvas i ändan och insättas svafvlade i vridna klutar. I dessa tändes och sattes kupan öfver, och jord lägges intill att intet röken får gå ut.

Gästgifvaren hade utanför satt furuträn förledet år, som nu uppstuckit sina små eotyledones till anseelig myckenhet, ett berömvärdt försök.

Sandstarren växte i sanden utanför gården åt kyrkan i vester. *Cucubalus ventriosus* kallades här Harepun-gar. *Peziza punctata* växte i torr hästedynga, som låg torrbakad på sanden; sades att hon växte upp på en natt.

Vicker, ett slags ärter, som här sås till foder för hästar. Folket brukar äfven vicker till bröd blandade i råg

eller korn. Ligga 5 à 6 dagar i jorden, blomma när ärterna blomma. Höstas lika med rågen 10 à 12:te kornet, mest 6:te kornet. Behöfva intet stor ans, då de sås, men vilja ha sank jord, der intet annan säd växer.

Kyrkan. Golfvet var beströdt med liljeconvaljer och Sigillum Salomonis. Folket var dels med svarta dels brandgula pelsar, hvilka de bruka året öfver. Är regn, taga de en svart tröja på, men pelsen skall vara med.

Kyrkogården var ganska stor åt västra sidan, och förmentes församlingen varit stor vid den första anläggningen.

Igelkottkött kokas och ätes för vattusot i Göinge härad.

Gästgifvaren gjorde mig följje norr ut till bron, som är öfver ån, hvilken här går förbi byn. Under bron hade han en half fiskeryssja, ett lätt fiskredskap, deri han fick då och då ett kok fisk.

Ån flödar upp ansenligen, då vår- och höstflod komma, och skär han mestadels ut något af backen dervid, att de ofta finna menniskoskeletter. Berättelse är, att här fordom stått ett fältslag och hade de här begravvit sina döda.

I backen ibland stenarne var flinta. Att läka etter eller onda betet brukas här en ört, som först drager och sedan lägges plåster på. Jag följde med mannen, som visade mig örten: Senecio vulgaris, som stötes färsk och lägges på.

Första trähus sedan man kom ifrån slätten.

Augustus 29.

VÄ. Utanför byn voro uppresta åtskilliga stenar på sandbacken, men så långt ifrån hvarandra, att det förmodligen intet annat varit än en grifteplats. Stenar, stora som grundstenar, voro lagda i en ring och omfattade en omkrets, hvars diameter var 26 steg eller alnar. Berättelsen var, att dessa stenar voro först lagda till grundstenar, och ärnade man här bygga socknens kyrka, men hvad de arbetat om dagen, blef fördt till stället der kyrkan står, hvarföre detta ställe lemnades.

Ån, som här går förbi, kommer från Ringsjötrakten och går ut vid Köpinge i Helge å. Har åtskilliga mjölqvarnar och några sågqvarnar.

GULLHÖG, en kulle nordvest ifrån Lyngsjö, har sitt namn af guld som man der funnit. Berättelsen är, att der bott troll, och folket varit nyfiket att förstöra kullen, då de gräft och funnit en guldhäst, hvaraf de fått ett lån, men i detsamma har det synts som hela byn stod i låga, därför de lemnat guld et och sprungit hem att släcka elden, förande dock med sig det guldlåret, de träffat, hvarmed de ock nybygt kyrkan. Trollen, som här blifvit oroade, hafva sedan bortfört guld et till Väs dammar, som restes förbi bättre fram, der de sedermera gräft och intet funnit. Så revolveras gamla historier på flera orter i berättelser om troll och guld med mera.

Väs dammar voro på vänstra handen och midt emot på högra handen eller österut några bösseskott den första furuskogen vi träffat, sedan vi kommit ifrån slätten, fru grefvinnan. Meyerfelt på Ugerup tillhörig.

Vä by, fordom en stad, innan Kristianstad bygdes, derest syntes rudera efter tvänne kloster, ett söder om byn och det andra i vester. Kyrkan hade ett vackert utvärtes anseende och, olik de andra kyrkorna i Skåne, var den uppbyggd af huggen sandsten med tvänne tornmurar, men sedermera utvidgad eller tillbyggd på norra sidan med tegel, liksom ock med en ny tornmur midt på södra sidan och åbyggd ett spetsigt torn

Berättades, att stenen, som kyrkan är uppbyggd af, skall vara bruten här i socknen som ock att här nu brytes till fästningsverket i Kristianstad. Äfvenledes skola här vara huggna de solida pelare, som finnas i Kristianstads kyrka.

I tornet var här slagur. I norra kyrkbacken stodo här och hvar vackra askträd.

»Sådana kyrkor», sade en bonde, »kunna de intet bygga nu för tiden». — »Hvarför icke?» — »Förr bygde de med öl och brännevin, men nu med mjölk och bröd».

På stengårdsgårdarne voro planterade krusbärs- och vinbärsbuskar.

Tobaksplantager voro här i byn rätt vackra, som ock på andra sidan omkring Kristianstad.

CHRISTIANSTAD. Helgeå gick förbi denna sidan om staden och var ganska bred, och bron öfver var af trä. Landsvägen vid Näsby var högt upphöjd och stenlagd på sidorna till nästan hela $\frac{1}{4}$ milen utanför staden. Allmänna

landsvägen, som går till Carlshamn, restes tvärs öfver, och skedde vår resa till Råbelöf uppemot Fläskegrafven eller Balsberg $\frac{3}{4}$ väg från staden till Nils Botilsson, som var pådrifvare vid kalkgrufvan, och hade han hyrt sig en kammarare i byn hos en bonde. Vi gingo strax upp till att bese grafven, om hvilken vi hört så mycket berättas. Här arbetade 5 karlar, som få 8 dr smt för hvar kubikfamn kalk, de presteras, som sedan afmätes vid kalkugnen, hvilken ligger framemot staden. Borrlaget borrar 10 à 12 alnar om dagen.

Kalken är en gyttig och lösaktig kalksand med blandade snäckor och hvarjehanda petrificationer, dels hvit, dels något gulaktig. Här arbetas för kronans räkning och kalken användes till fästningsarbetet i Christianstad, hvarom är accorderadt med fru v. Böhnen på Råbelöf på vissa år, såsom berättades 500 dr smt, en annan mente 1500 om året. Handlanden Plattfuss är den entrepreneur, som hafver omsorgen om dess uppbrytning och tillredning eller bränning.

I anledning af hvad som skrives om Fläskegrafven, om dess gångar och labyrinter, om dess upphof, antingen af syndaflo den eller om kalkberget är genereradt ibland Sargazo, besigtigade jag grufvan, sådan som hon nu efter arbetet var. Innan här begynte att arbetas för en 8 år sedan ungefär, var ingången der nu platsen är utanföre, på hvilken kalken lägges eller afgående gruset och små bitar lemnas. Ingången är nu liksom en ort i en grufva, 16 famnar in i berget i nordost och sydvest, men till den nuvarande är 24 famnar ifrån gamla ingången, hvars hvalf är förstördt, så att den trakten ligger som en öppen grop.

Belägenheten af grufvan var allt uppföre ifrån byn, tills man kom till sjelfva grufvan, som låg i en låg dæld, då man anser lägenheten åt sjön, men nu börjar dälden försvinna, sedan de 24 famnars yta är nedfallen. Utseendet är derföre som en vik, som sträcker sig emot en hög backe. Trakten är sandmark med grofva stenar, öfvervuxen med ljung och enebuskar. Öfre jordskorpan, som består öfverst af sandmo med grus, men som i djupet blandar sig med lera och stenar, är en famn igenom och ibland tre men bättre upp åt backen flera. Nordvest ifrån har man budit till att gå ned med ett schakt och efter 18 alnar träffat en hård kalkflisa, sådan som fins vid Limhamn, dock denna

med petrificater i, men på denna blef man icke varse den lösa kalken, sådan som fanns i grufvan. Som de gingo för djupt, lemnades schaktet och är nu igenfylldt.

Till att vidare bese de gamla gångarne tog jag en karl med mig, Nils Botilsson, som varit i följe med capit. Wasser och en conducteur, hvilka, innan verket begyntes, noga afmätit gångarne. Vi gingo in främst i grufvan, der ingången, som var ganska låg, drog sig ett lager ned och hvarest efter hans berättelse botten var, men kunde inte komma mer än några steg, der man inte kunde se så noga, emedan hvalfvet i gången var i skilnaden emellan lagren och gjorde ett jemt lerigt tak. Jag efterfrågade vidare af mannen, om han varit så långt inne, att han kommit till den stupan, der Doctor Retzius kastat stenar utföre, såsom berättas i Linnæi Skånska Resa. Han visade mig då strax vid ingången af grufvan på venstra handen en stor vattengrop, som varit densamma, och kan härifrån till gamla ingången vara 30 famnar och inte $\frac{1}{4}$ väg, som bemålte Doctor berättat. I taket öfver detta vattnet och på sidorna voro några hål, som tydeligen visade, att vatten varit deras upphofsman, och är jag af den tanken styrkt genom mannens berättelse, som nu i 8 års tid varit öfver arbetet i grufvan, att de gamla gångarne intet annat äro än kanaler, som vattnet utarbetat.

Vattnet, som var i groppen, ehuru det var stagnant allt sedan i våras, var det klaraste, friskaste och kallaste, man någonsin ville begära, och stod nu utan utlopp, ty arbetarne hade med kalk fyllt hela planen eller botten att hålla vattnet ifrån sig. Detta hade nu sedan i våras förminskat sig ungefär 3 qvarter, men ökar sig åter till våren, då det suger sig ned genom hvalfvet, sedan det passerat eller silat sig igenom öfversta jordlagret, som der kan vara några famnar, om icke mer, så att troligast är, att dessa gångar varit underjordiska kanalgångar för vattnet, ty att här fordom varit kalkberg, förnekade arbetarne alldeles. Emellertid skulle jag räkna för nöje att af bemålte Herrar Capitainen och Conducteuren, såvida de gjort derpå någon uppmärksamhet, blifva vidare underrättad. Jag frågade mannen, om vid vissa tider, då flod är, intet kan observeras, att vattnet har något utlopp ned vid sjön, det han nekade, men berättade, att det hördes ned vid sjön liksom ett svallande.

Jag frågade mannen vidare, huru folkets berättelse vore, om här icke bott troll eller sådant, som gemene man har så mycket att tala om. — Svar: »Här har varit en herre på Råbelöf, som en gång jagat på desse parkerna, då hundarne drivvit in 2:ne harar allt in i berget och herren skickat in en pojke att föra ut hundarne, hvarvid han träffat ett bergtroll, hvilket hararne höllo på att dö, som sagt åt pojken: »efter du är tvungen hit, skall ingen skada ske dig, men helsa herren och säg, att han inte skickar sina hundar efter mina barn, ty gör han det en gång till, så blir han olycklig».

En annan berättelse är, att ett koppel hundar gått in i berget, som inte kommit åter, utan funnits en tid derefter i Råbelöfsjön.

Hvad skall man tro om detta kalkbergets generation? Att det tillkommit under vatten tyckes troligast.

Som sjelfva Balsberget icke låg långt ifrån, tänkte jag gå dit att se utsigterna. Emellan Fläskegrafven och öfversta berget är ungefär $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{4}$ väg med små löfskog blandad med stora grenrika bokar, hvilkas stam är föga en manslängd hög, förrän han börjar dela sig i tjocka grenar och hade den anseelig myckenhet af nötter. Folket sade, att sådan skog af många och sköna nötter finnes intet i hela Skåneland. Berget syntes vara så högt som Hunneberg; dess brantaste var åt södra sidan.

Landet och slätten nedanför såg rätt pråktigt ut af land och sjöar: Helgeå, Kristianstad, Fjelkinge backe, Beckaskog, Råbelöf, Råbelöfs sjö närmast och byar på andra sidan om med mera. — Ned ifrån Balsberget i skymningen till Råbelöf.

Här vid Fläskegrafven var jag intet så lycklig som andra varit att få petrificater, ty folket, som arbetar här, besökes ofta af dem, som samla, därför de gömma ihop tills någon kommer, och kort före min ankomst hade der varit en, som afhämtat deras skörd.

BÄSTA FLINTOR, som finnas i Skåne, skola finnas vid Getinge bro, der alla bönder som resa förbi vattna, då de eftersöka dem, men till myckenhet finna de dem intet, ty de upplettas årligen, hvilket gör en årlig minskning.

TORDÖNS SKRÄPPOR, hvilka växte i en trädgård härstädes, kallades här Petasites.

TRÖSKANDET skedde här så, att mannen förde slagan öfver hufvudet, i det stället bonden uppåt landet för honom under örat, som de kalla det.

BRÄCKS ett skottord i Skåne. Då flera äro på jagt, är här ett bruk och lag, att den som skjuter miste eller låter gå förbi sig, skall ha »bräcks», det är slag af de andra skyttarnes hagelpungar i stjerten på sig.

September 1.

I dag helt bittida hördes det ringa i Fjälkestads kyrka, innan solen gick upp. Folket berättade bruket så vara här i Skåne, att det ringdes vid solens upp- och nedergång.

Resan skedde från Råbelöf förbi Fjälkestads kyrka. En ung ekeskog förekom, som var rätt tät och vacker. Bonden berättade, att han blädes; fast bättre hade varit att undanrödja buskarne af de andra löfträden, som voro härbland af åtskilligt slag.

TORSEBRO, krutbruk, $\frac{1}{2}$ mil från Råby. Här fingo vi bese verket som hastigast. I torkestugan, der vi gingo in, blefvo vi varnade att gå varliga och icke skrapa med fötterna, att icke eld skulle åstadkommas, hvilken lag vi ålydde med lika underdånighet som om en sträng herre hade sagt: »om du skrapar, skall du mista lifvet». Krutmöllan var ett stampverk af många stampar för hvart hjul och krutmaterien var sammanblandad salpeter, svafvel och kol. Den smäländska salpetern berättades vara bättre än den skånska. Kolen brändes nu af frisk al.

Krutbruket inneslöts af de grofvaste stengårdsmurar jag någonsin sett, och vid porten hölls vakt, att ingen fick stjåla sig in att göra verket skada.

Ned vid bron låg en skiffrig stenart, som brytes här och föres sedermera till Christianstad till fästningsverket. Härifrån tillbaka till staden, att afhemta våra stenkistor, emedan intet tillfälle gafs att få dem till Stockholm.

CHRISTIANSTAD, en vacker stad med myckenhet af bodar. Hökare hade sina bodar utanför husväggen ned under fönstren. Här voro 2:ne torg. Honung var inkommen från landet, som såldes för 2 dr lispundet och icke kannetals såsom upp åt landet, därför mannen som sålde

måste väga 2 gånger åt hvar och en person, först kruka, flaska o. s. v. samt efter vigten temperera hvad hvar och en begärde att köpa. Här efterfrågade jag Jemsjöstenar, som Archiatern Linnæus skrifver om, då jag blef hänvisad till en köpman Wickenberg, natione Germanus, som hade af detta slaget och har begynt exportera af dem till utrikes orter i millioner, till Königsberg 300,000, Danzig 36,000 o. s. v.

Halländingarne köpa denna sten här neder vid Vånga, der han brytes och föra honom till Göteborg och vidare. Namnet Jemsjösten ville intet hr Wickenberg kännas vid, utan kallade honom Vångasten, emedan han uppbrytes i Vånga socken. I Bergen i Norge brukas han dels till brynsten, dels till sänken i deras nät, berättade äfven herr Wickenberg.

Vidare gjorde jag besök hos Herr Plattfuss, som räknas af arbetarne vid Fläskegrafven för deras förnämligaste principal. Han berättade, att man har att tacka assessor Svab för att Fläskegrafven på sätt som nu sker blifvit tjenlig. Kalkugnen är bygd på samma sätt som vid Limhamn vid Malmö, men med 3 draghål med lika mellandistance. I början var här svårt att finna proportion på stenkolen till kalken, ty då för mycket stenköl togs, gick kalken till glas; men nu sedan de funnit proportion, räknades till 10 kubikfamnar kalk 10 tunnor stenköl. Direktören, magister Lunell, som har anlagt en liten nätt och vacker botanisk örtagård, hade redan börjat skolegången den 24 augusti och skulle snart hålla examen med sina disciplar att låta höra hvad de lärt förleden vårtermin. Hos direktör Lunell, gjorde jag mig underrättad om hvad framgång hans plantager tagit samt erfor att hans scholairer, små gossar, temligen kunna examinera de allmännaste örter.

Vi afreste från staden fram emot aftonen.

En vipa sköts utanför staden. Hon hade på hufvudet en simpel tofs, som en officer sade vara tecken att det var en unge af detta året. Tvänne små skolgossar mötte oss med några örter: Brassica och Plantago med ax, som voro en half aln långa.

September 2.

FJÄLKINGE gästgifvaregård blef vårt nattläger och en stund på följande dagen, emedan bonden ifrån Lyngsjö

till Christianstad hade kört sönder en stenkista, som här först måste repareras och omläggas.

Vi helsade på i prestegården att träffa Magister Hjort, som nyligen varit vid Fläskegrafven och hemtat åtskilliga vackra petrificater, som transporterades till Lund. Han berättade oss, att på Ifön skulle finnas Nummi Brattingburgens och annat. Och efter han visste sjelfva stället och märkte min intention att resa dit, gjorde han oss följa ifrån Fjälkinge förbi Kiaby framför Tjugeby, der vi fingo tvänne karlar, som rodde oss öfver. På vången mellan Tjugeby och sjön växte Brassica, som jag nu fick taga frön af. På stranden voro uppkastade små snäckskal. Vångastenar lågo ock några stycken vid stranden. Bonden, som vi lemnade vid vår vagn, blef anordnad att möta emot aftonen vid Beckaskog.

IFÖ, belägen i Ifö sjö i öster från Beckaskog, är en ö och församling med en kyrka, 20 alnar lång och 12 alnar bred utvändigt. Ifö sjö har mal, nejonögon, såsom rara, men gös, brax, sik, abborre, gäddor etc. till myckenhet.

BRATTINGSBORG, fordom ett slott, har varit beläget nordost på ön, och är stället, der det förmenas varit, nu under vatten. Derföre synas inga rudera, utan allena 2:ne vägar, som gå allt ut i sjön, men dessa vägar äro nu öfvervuxna. Smeden Velind, som omtalas i sagan, har skolat bott här på Ifö klack. En kista skall för 100 år sedan vara funnen här på ön, i hvilken var en sedel med påskrift: »Rätt och skiäl hörer Gud till», så sade kung Artur på Brattingsborg.

En kätolsk erkebiskop, Andreas Suneson, som blifvit spetälsk, berättades bott här på ön och äfven låtit uppbygga kyrkan samt låtit skrifva på en bjelke i kyrkan:

O VOS OMNES QUI TRANSITIS PER VIAM ATTENDITE ET VIDETE SI EST DOLOR SIMILIS SICUT DOLOR MEUS. COMPLETUM EST HOC OPUS DIE VALENTINI CXIE MAR: A. D. 1530.

och är denna bjelke nedtagen i kyrkan 1726, då han varit ruten, såsom Kyrkoherden Herr Aron Rhen berättade.

Här på ön får man ock se Sanct Ursulæ källa, som hvar julnatt skolat gifvit vin.

På en kulle vid östra sjöstranden, Råås kulle kallad, har bott en lindorm, som gjort smeden Velind mycken förtret.

I relationen stod äfven, att här skett en jordbäfvning, då stenar och trän rasat neder, men hvad år det skett, stod intet utmärkt. »Förlidet år» stod det, men mannen som detta skrifvit, hade intet satt ut året; under hvad som sedermera var skrifvet i boken stod 1729.

Vi reste öfver viken, som låg på andra sidan om kyrkan, till Hofgården, hvarest var en källare, der erkebiskop Andreas Suneson bott. Söder om, vid stranden, var det ställe der Nummi Brattingburgenses skulle finnas. Vi träffade allena några stycken, sedan vi helt noga eftersökt, men på belemniter, som sutto i sin matrice. en kalktophus, blandad med grönaktiga qvartskorn, var ingen brist, icke heller på halfva lösa belemniter, som funnits mest i viken, der stora stenarne ligga vid stranden, och sjelfva jorden dervid var af samma ämne som belemniternas materie, dock lösare med ett hvitgult bleke. Intet vet jag, om vattnet fört denna kalkbank hit eller om vattnet afskurit denna kalkbank och blandat belemniterna vid stranden.

Sedan vi här gått och förgäfves skjutit rygg några timmar, begynte dagen att åldras, att vi måste bege oss på hemresan, som ock skedde. Vid Hofgården var en liten kalkugn och några kalkstenar bredvid upptagna utur sjön af samma gry som vid Råå eller Hven. Vid stranden funno vi små skärfvor af snäckor, hvitaktiga; efter de ville intet låta bryta sig med fingrarne, försökte man dem med eldstålet.

Vi skyndade oss att komma till Beckaskog, innan det blef mörkt, men förgäfves var det, så att vi ingenting fingo bese vid Beckaskog. En ståtlig situation emellan tvänne sjöar och en kanal midt igenom sjelfva gården. Pilar voro planterade vid vägen, långt bort ifrån gården.

September 3.

Nattlägret blef hos prosten Jöns Ring i Fjälkinge, der vi trötte af resan mådde rätt väl.

Prosten hade en vacker trädgård med vacker buxbom. Hr Bernhard Hjort, som här var comminister, gaf mig en snäcka af flinta, som här var funnen, och äfven en brynsten af sämre gry, än den vi fingo i Christianstad.

Häriifrån skedde resan åt Ljungby gård att bese hornet och pipan. Fram emot Ljungby var på venstra handen en furuskog och äfven en björkskog.

MAGLESTENEN låg på högra handen bredvid vägen i sanden, rätt stor, så att om trollena lyftat upp den och satt honom på pelare, äro de ett starkt folk.

LJUNGBY prestgård, hos Hr Kyrkoherden Pehr Sonnerberg. Här hade vi det nöjet träffa en yngling, som hade lika studier med oss; det var Hr Kyrkoherdens son, Hr Sven Johan Sonnerberg, som viste mig åtskilliga petrificationer, hvilka han upphemtat vid Åhus. Af honom fick jag disputationen om Villands härad, för hvilkens senare del han responderat under Magister Muncks præsidium. Hr Kyrkoherden hade vackra växter i sin trädgård, förutan hvad allmänt plägar finnas, t. ex. hvita mulbärsträd. Rätt silke visade mig ock Hr Kyrkoherden, som var af dess egna nöje och silkesmaskar.

Efter middagen spatserade vi till Ljungby gård till Herr Ryttmästare Baron Coyet, der vi fingo se det fameusa hornet. Hornet var litet, beslaget med en blandning af guld och silfver och för de gamla tider ett ganska präktigt arbete. Relation om samma horn och pipa är allmän. Se Linnæi Skånska Resa om Ljungby, men mera får man läsa i nämnda disputation.

Hr Sven Johan Sonnerberg gjorde oss följä öfver vången, der folket nu med skärör höll på att afberga kornet och skildes vid oss der.

Sparris växte till myckenhet ett stycke från Ljungby och var nu mogen. Vid Krokstorp var flygsanden rätt väldig.

GETARYD gästgifvaregård. Från Fjälkinge förbi Ljungby 1 1/2 mil. Nattläger.

Dagliga rummet prydt, som det varit en äreport mellan Skåne och Blekinge:

Regi suo Clementissimo

Friderico primo

Optimo principi

Patriæ patri

Sospiti et incolumi venienti

Pie et venerabunde

Erexit

Scania Christianstadensis.

September 4.

Den 4 September 1756 resan från Getaryd.

Efter en $\frac{1}{4}$ mil på högra handen Sissevik, en vik af hafvet. På venstra handen voro uppresta stenar inom stengärdsgård. Jag vet intet, om de bemärkte jättegrafvar eller domställen. Ett stycke härifrån fram emot Sissebäck voro 8 jättegrafvar, bland hvilka en skall vara smeden Velinds. Jag vet intet, om det var den som vägen gick midt öfver.

Sissebäck, en liten rännil, som har två qvarnar, är gränsskillnad mellan Skåne och Blekinge.

BLEKINGE.

September 4.

BLEKINGE begyntes af en liten skogpark med en bok här och der.

SÖLVESBORG, en liten stad, hade vackra environer. Sjö och löfskog med vacker åker gjorde orten täck och en vacker och varm dag angenäm.

RUDERA efter ett gammalt kloster syntes invid tullen och ett högt gammalt torn, som varit ett slott, litet söder om staden.

SÖLVE by nästan $\frac{1}{4}$ mil från staden.

Här var tobak på sjelfva åkern, hvilket jag icke sett tillförene.

Hampan var uppryckt och stäld på åkern, knipporna tillsammans i rund, och öfver allas hufvuden var en halmhufva, att intet foglarne skulle stjäla några frön.

Kornet sättes radevis eller i skjul som i Upland, tvänne kärfvar som stödde hvarandra, men kornet var i halmen ganska kort, dels ock var det uppträdt på stängsel.

YSANE by och kyrka. Uniformiteten på de skånska kyrkorna syntes nu intet mera, utan var klockstapelns af träd och bredvid såsom i Upland. Här kunde man se hela terrainen vara bortblåst, så att den grofvaste sanden, som intet så lätt föres af vädret, var kvar.

NORJE, gästgifvaregård, 1 mil från Sölvesborg.

Här i byn bor Directeur Magnus Tideström, som vi helsade på, medan vi väntade på hästar.

Här förbi gick en å eller rättare sagdt ett sund eller kanal mellan sjön Wesan och hafvet; ty hafvet och sjön äro mäst i lika höjd, att i ån icke syntes ringaste vattendrag.

WESANSJÖN är mycket gerna knappt en alen djup, men förmentes vara trebottnad. Det har i forna tider skolat

varit segelfart upp i den, hvadan ock några stenar, som stå utmärkta på en gammal karta, äro der i sjön, men den förmenas vara igenvuxen. Derföre är ock på sina ställen gungjord, så att hela åkern, som växer derpå, kan gunga, om man gungar något hårdt.

MÖRRUMSÅN var temmelig stor och hade ett präktigt kronolaxfiske. Laxkaren voro ett stycke nedom bron, 2:ne stycken på östra sidan. Det nedersta stod emot strömmen, men det öfversta med strömmen, dock så att strax ofvanföre var ett starkt fall. Jag skulle tro, att der laxen skulle vilja avancera upp, han torde någon gång vända om och gifva sig ro att besöka det laxkaret, som var närmast, eller ock då laxen går utföre, äfven göra visite hit. Några kupor voro ock för laxen nedtryckta i sjelfva forsen, att när han kom in i kupan, var honom omöjligt att vända om.

SÄDEN uppsattes här allmänt på stänger, hvilket efter denna orten tycktes vara det förnämsta sättet, i anseende till att kornet var mycket gräsigt och på annat sätt svårigen kunde torkas, om de icke ville göra som på slättbygden i Skåne: låta det ligga och torka; men hade de (i Skåne) stänger, knappt skulle de bruka det manér, de der bruka, utan snarare efterfölja detta.

ASARUM, gästgifvaregård, 1 $\frac{1}{2}$ mil från Norje.

CARLSHAMN, en liten stad, $\frac{1}{2}$ mil från Asarum.

Carlshamn är en vacker stad af vackra trähus af 2 våningar och vackra stensatta gator. Staden sträcker sig i norr och söder.

Kyrkan, norr intill torget, är korskyrka med spetsigt trätorn ofvan på, och klockor icke synnerligt stora, ty tornet midt på kyrkan är intet i stånd att bära större.

Vi gjorde visit hos Apothekaren Brushaber, som hade i sin trädgård till sitt egna apothekes förmodenhet åtskilliga växter, ibland andra Lavendula, flera buskar 6 år gamla, Anthericum, den han räknade för en ganska rar ört Scorzonera, några sängar, Scordium till afsättning för 16 öre m. fl. Magister Gustaf Keventer och dess broder Herr Candidaten Matthias Keventer, som studerat i Lund, hade någon samling in botanicis och meddelade oss åtskilliga rara skånska växter: Tussilago flore albo, Alsine flore magno, Hydrocotyle etc. Herrarne gjorde oss följe på en promenad till pappersbruket, som låg norr ut ett stycke från staden.

Jag frågade mästaren, om det har grund, som man säger, att klart och rent vatten gör hvitare papper. Svarade ja och att detta vattnet var medelmåttigt, icke det bästa, ty det är något rödaktigt och medför något mineraliskt, kommer från en sjö i Småland, som heter Mien, och finnes här då och då en ål i strömmen, men ingen annan fisk. Postpapper fabriceras här intet, men skrifpapper några sorter, bland hvilka detta, jag här skrifver på, räknas för det bästa.

Mörkret kom på och vi begåfvo oss till staden, togo vägen åt garfveriet, som låg ett litet stycke härifrån.

Såden var nu afbergad, men tobak stod qvar ännu.

Torget i Carlshamn var af en vacker vidd, till hälften och något mer stensatt, och det öfriga tillämnadt att stensättas, så att stenhögar lågo till reds och gjorde utseende af en åker i Småland med sina stenhopar.

Husen i Carlshamn äro nätta, snygga, vackra af 2 våningar, rödfärgade, uppbyggda af tjocka båtplankor, 5 tum tjocka. Tjäresidan vändes ut och knutarne sågas, så att allt faller tätt och nätt. Dessa båtbräder äro af fyrsidiga tilltäljda block eller stockar. Och en tolf sådana stockar af 16 alnars längd kostar 18 daler silfvermynt.

Gatorna voro vackra, räta och stenlagda, som mest allmänt är, med grof sten, och utanför husen stod en tunna med vatten uti, att göra tjenst vid påkommande våld, liksom ock midt på torget vid brunn- eller pumpstocken ett stort aflångt kar med hjul under, att det vid förekommande vådelig händelse kunde föras dit, men hjulekrarne voro intet uti.

Hamnen säker, och hölls nu på med mudderprämen att muddra honom ren. Han var något grund; icke desto mindre har en ostindiefarare kommit lyckligt både in och ut.

Castellet eller Frisholmen, som ligger midt i ingången, hindrar icke allena stormvägens raseri, att fartygen kunna ligga mycket säkra i hamnen, utan kan det ock afhålla en fiende, då det har trogen, munter och tillräcklig besättning. Nu läser besättningen vara 50 man.

Herr Olof Berg berättade att här vid Carlshamn skall finnas ett snäckeberg, ett dylikt som vid Balsberg.

Herr Hindric Klindorffs stärkelsebruk besågs. Sammanmalet hvete med mjöl och kli låtes uti stora kar med vatten, att surna på 14 dagar. 30 tunnor kli skildes sedan

derifrån medelst korgar och lagen skaffades i andra kar att deponera kärnsustanser, formades i formar som i stora ostkar, bröts sönder i stycken, torkades först i soltorkan sedan i eldtorkan, maldes etc. Stärkelsebruket drifves allena med 3 personer.

Byggningsvirket eller timret i Carlshamn kommer dels från Småland, dels från Blekinge; sågas och föres ned dels genom Mörrums ström, en mil från staden, dels genom Midingså, på en half mil nära staden.

Tobaksplantagerna voro ansenliga och hade äfven här omkring inkräktat sig sjelfva åkern. Man berättas göra besparing på en tunna guld eller 100,000 daler smt.

Såpebruk äro här 2:ne. Tillverkningen på 14 dagar kan vara 150 à 190 fjerdingar för hvar panna.

I staden berättades vara ungefär 300 borgare. Här skall fiskas den allra bästa torsken, som på vissa tider är bättre än på andra. Skall vara bäst i de månaderna, som ha R uti sig, lika som kräftor uti R-månader äro sämst.

Staden har sin egen medicus, Doktorn Herr Lars Gistrén, som har 100 plåtar ordinarie årlig lön förutan några accord med vissa hus. Samma Doctor har ganska god credit här i orten, hvilket icke gjort det minsta, att borgerskapet begärt honom till medicus. Han har deremot icke pretenderat mera (som sades) än 100 plåtar, ehuru borgerskapet gerna och villigt gifvit dubbelt.

September 9.

RESAN skedde från Carlshamn bittida om morgonen i en stark dimma; var tillämnad aftonen förut, att profitera af det vackra månskenet på en klar himmel, men den goda vagnmannen lät oss vänta för länge. Vi reste tillbaka till Asarum.

Vid Asarums kyrka var en salpetersjudare, som här förrättade deras salpetersjudning. Härifrån var landtmånen en sandås med öfvervuxen tallskog, blandad med al, björk och bok till Tåstörps hemman.

Gärdesgårdarne voro här på orten af tvänne slag. Det ena slaget var flät-gärdesgård, sådan som brukas i Halland och Skåne, det andra af klyfda trän eller sådan gärdesgård, som allmänt brukas uppåt landet, men här uppsatt utan parstörar eller hankar, utan helt simpelt med

någon förändring af sådane gärdesgårdar, man af stockar gör kring svedjeland i Upland.

Långsjön syntes på högra handen, genom hvilken ån går till Carlshamn.

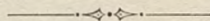
TÅSTORPS by. Bokskog med asp, björk, al, hassel, $\frac{1}{4}$ väg ungefär till Ihrehammar.

En hustru hade krösen att sälja, som hon ämnade sig med till Carlshamn, och tillika på hästen en knippa Polytrichum, som de bruka till ugnssopa.

Näfver möttes ock ett lass, som ämnades till staden, att säljas för 10 öre smt lispundet.

IHREHAMMAR. Här sågo vi första gången getter, sedan vi kommo från Skåne, och var här furuskog till deras tjänst allenast. De handterade den skäligen.

HAGABÄCK är gränseskilnaden mellan Blekinge och Småland, ungefär 2 mil från Carlshamn, men kallades af folket Vendemara af gammal vana, emedan han fordom åtskilt svenska och danska rikena.

Pris 1 Kr. 75 öre.

Utdelas **för 1890** kostnadsfritt till medlemmar af Skånska landskapens historiska och arkeologiska förening jämte

Gumlösa kyrka

i Vestra Göinge härad.

Ett sjuhundraårsminne

af C. O. Arcadius

och

Tillståndet i Skåne

under Magnus Stenbocks guvernörstid 1707—1711

af **Karl Enghoff.**

Af Boksamling, utgifven af Skånska landskapens historiska och arkeologiska förening, hafva bland andra skrifter

förut utkommit och till föreningens medlemmar blifvit utdelade:

Carl v. Linnés Skånska Resa.

Pris 3 Kr. 50 öre.

Halländska Sagor,

samlade bland folket och berättade på bygdemål

af **August Bondeson.**

Pris 2 Kronor.

Skånska

Visor, Sagor och Sägner

samlade och utgifna

af **Eva Wigström**

(Ave).

Pris 1 Kr. 50 öre.